

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Київський національний лінгвістичний університет

Кафедра тюркської філології

Кваліфікаційна робота магістра з

тюркської філології на тему:

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУЦРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З БОТАНІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

Студентки групи Мтур 55-22

факультету східної і слов'янської філології

денної форми навчання

Освітньої програми

Східна філологія: турецька мова і література,

переклад, методика навчання

Спеціальності: 035 Філологія

спеціалізації 035.068 Східної мови та літератури

(переклад включно), перша – турецька

Москаленко Надії Вікторівни

Науковий керівник:

к. філол. н., доц. Сіленко Н. В.

Допущена до захисту

«_16_»_листопада_2023 року

Завідувач кафедри

_____

(підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ.....	6
1.1 Вивчення турецьких фразеологічних одиниць вітчизняними та зарубіжними вченими.....	6
1.2 Класифікація фразеологічних одиниць	16
1.3 Методи дослідження структурно-семантичних особливостей турецьких фразеологічних одиниць з ботанічним компонентом.....	19
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З БОТАНІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ.....	23
2.1. Структурні особливості турецьких фразеологізмів з ботанічним компонентом.....	24
2.2 Семантичні особливості фразеологічних одиниць із ботанічним компонентом.....	35
2.3. Функціональність фразеологізмів із ботанічним компонентом у турецькій мові.....	49
Висновки до розділу 2.....	56
ВИСНОВКИ.....	58
ÖZET.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	64

ВСТУП

Фразеологізми посідають значне місце у лексичному складі будь-якої мови, турецька не стала виключенням. Ідіоми, як і прислів'я, є стереотипними словами, які відображають культуру, побут, світогляд, уяву, традиції та звичаї суспільства, яке розмовляє цією мовою, і мають свої особливості вираження, тому вони не кваліфікуються як загальні правила.

Вивченням турецьких фразеологічних одиниць займалися вітчизняні, та зарубіжні науковці такі, як Махмут Беленлі, Хюсаметтін Асим Аксой, Еге, Бесім Аталай, Юсуф Зія Бахаданли, Абдулбакі Гьолпинарли, Мехмет Зекі Пакалин, Нуреттін Коч, Енвер Наджі Гьокшен, Осман Чізмеджілер, Лейли Субаши, Алі Пююскуллооглу, Мехмет Хенгірмен, Білгін Мухеттін, та Ахмет Туран Сіран. І.Л.Покровська, Л.Г.Скрипник, Н.А.Москаленко, Ф.П.Медведева, О.С.Юрченко.

Фразеологізми з ботанічним компонентом відображають взаємодію мови та природи, збагачуючи мовлення кольоровими образами. Вони створюють виразний мовний арсенал, у якому природні образи використовуються для вираження різноманітних емоцій та ситуацій. Дослідження цієї теми важливе для розуміння взаємодії мови та культурних концепцій, що відображаються у фразеологічних одиницях.

Фразеологізми як мовне явище слугують своєрідним джерелом знань про культуру народу, звернення в рамках даного дослідження до вивчення фразеологізмів з ботанічним компонентом у турецькій мові вважаємо актуальним та науково обґрунтованим.

Актуальність дослідження структурно-семантичних особливостей фразеологізмів з ботанічним компонентом в турецькій мові полягає у тому, що, основна проблематика яка виникає при дослідженні полягає у складнощах з

розумінням та перекладом для людей, які не є носіями мови. Це ми можемо пояснити тим, що турецькі фразеологізми мають культурні та традиційні особливості, які не розуміють носії інших мов. Ідіоми, що мають ботанічний компонент, не лише розширюють лексичний запас мовців, а й дозволяють краще розуміти їхні внутрішні переживання та сприйняття природи. Особливості цих виразів можуть міцно впливати на формування ментальності та відображення світогляду.

Також актуальність дослідження фразеологізмів з ботанічним компонентом полягає в їхньому унікальному внеску у мовленнєвий арсенал та відображенні культурних особливостей.

Об'єктом дослідження турецькі фразеологізми з ботанічним компонентом.

Предметом дослідження є структурні та семантичні турецькі фразеологізми з ботанічним компонентом.

Метою роботи є структурно-семантичні особливості турецьких фразеологізмів з ботанічним компонентом.

Досягнення поставленої мети стало можливим унаслідок вирішення таких **завдань:**

- визначити теоретичні засади дослідження турецьких фразеологічних одиниць вченими;
- розробити методику дослідження структурно-семантичних особливостей турецьких фразеологічних одиниць з ботанічним компонентом;
- виокремити структурні особливості турецьких фразеологічних одиниць з ботанічним компонентом;
- проаналізувати семантичні особливості турецьких фразеологічних одиниць з ботанічним компонентом.

Методи дослідження: для досягнення мети та виконання завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи: метод критичного аналізу, (використали для вивчення праць учених), структурно-зіставний метод (для аналізу поглядів на теорію фразеологічних одиниць у вітчизняному та

турецькому мовознавстві), описовий (для класифікації паремій), методи семантичного та структурного аналізу (для виокремлення різних за структурою та семантикою фразеологічних груп), метод суцільної вибірки (для пошуку фактичного матеріалу).

Матеріалом дослідження слугували 100 турецьких фразеологічних одиниць з ботанічним компонентом відібраних методом суцільної вибірки з турецьких електронних словників, зі словника "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü" О. Аксоя, та "Türk dil kurumu"

Наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що вперше здійснено аналіз турецьких фразеологічних одиниць з ботанічним компонентом, вперше проаналізовано структурні та семантичні особливості турецьких фразеологічних одиниць з ботанічним компонентом, а саме виділено лексичні групи та семантичне значення у складі фразеологізмів, їхні функціональні аспекти.

Практичне значення одержаних результатів нашого дослідження полягає в тому, що її результати можна використати під час викладання курсів історії турецької мови, лінгвокраїнознавства Туреччини, лексикології турецької мови, історії турецької літератури. Також результати дослідження можуть бути використані для розробки навчальних посібників. Зокрема, таке дослідження може сприяти вивченню культурних аспектів використання мови та уявлень про природу в різних етнічних групах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення проведеного наукового дослідження " СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ "GÜL" ". Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції "Наративи сучасної України у світовій геополітиці", 18-19 травня 2022 року. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2023. с.231

Структура роботи: наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, анотації та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

1.1 Вивчення фразеологічних одиниць вітчизняними та зарубіжними вченими

Вивчаючи турецьку мову, ми можемо помітити в її складі дуже багато фразеологізмів. І це не дарма, оскільки вона є однією з найбагатших на сталі вирази мов у світі. Ідіоми є необхідною складовою при письмі чи розмові, для підкреслення емоційності та експресивності. Їх використовують в усіх видах літератури для додавання мові динамічності та насиченості, оскільки вони є дуже цінними елементами мови.

Усі найпоширеніші мови світу намагаються зберегти свою важливу роль, модернізуючи та розширюючи свій словниковий запас, що перейшов зі глибин минулого. Вони приймають нові рішення, покращуючи їх звук, структуру, синтаксис і семантику. Турецька мова також розвивалась, дійшла до сучасності, пройшовши свій шлях через віки та продовжуючи розвиватися, адаптуючись до змін і за необхідності вводячи нові елементи. Хоча будучи аглютинативною, турецька має можливість утворювати нескінченну кількість слів, але також часто використовують спосіб, за яким нові поняття називають шляхом створення нових одиниць в мові.

" Властивості фразеологізмів, розглянуті як самостійні мовні одиниці, включають: 1) фразеологічне значення, 2) структуру компонентів та 3) граматичні категорії" (Алехіна 1991).

Щоб дізнатись цілісну картину світу мовця, які емоції відчуває та виражає людина, можемо зазначити, що властивості неподільності та значень компонентів у фразеологізмах сприяють створенню їх виразності, експресивності та емоційності. Ідіоми є відображенням історії та культури

певного народу. Уся складність в полягає у тому, що експресивний компонент переважає логічний зміст.

Як відомо, фразеологізми використовуються людьми не одне століття, та займають значне місце в мові різних країн світу. "Історичні витоки, становлення і розвиток є надважливим початковим етапом на шляху розуміння того чи того явища. Так, сучасна лінгвістика приділяє значну увагу вивченню і становленню фразеології, оскільки саме фразеологічні одиниці пов'язують нас із мовним, культурним минулим наших пращурів, відображають їхні вірування, переживання, фізичний стан тощо" (Казарін, 31 с.64).

За думкою мовознавців, "фразеологія є однією з найменш досліджених областей в тюркській філології. Ми вважаємо, що існують суттєві розбіжності в термінології між джерелами турецьких лінгвістів та українською лінгвістикою, що може спричинити плутанину та недорозуміння при проведенні досліджень" (Покровська 2023, с.114). Проте важливо відзначити, що деякі теоретичні питання фразеології обговорюються в турецькому лінгвістичному співтоваристві. Турецькі мовознавці не сперечаються між собою, щодо значення цього терміну. Для позначення поняття фразеології в турецькій мові відсутні окремі терміни. Існують терміни "deyim" (який перекладається як "вираз," але не є ідіомою) та "atasözü" (прислів'я). Варто відзначити, що в обох випадках ці терміни вказують на сталі вирази, і вони не представляють собою суттєво різних понять.

Фразеологізми, розглядаючи їх з точки зору мовознавства, відзначаються різноманітністю як за структурою, так і за семантикою. Вони представляють собою складні мовні одиниці. Питання щодо поліпшення існуючих теоретичних знань про ідіоми є актуальним і вимагає уваги. Внаслідок досліджень у цій області вчені висловлюють різні точки зору, що вказує на наявність невирішених проблем у цьому питанні.

Вітчизняна мовознавиця Л.І.Мацько, яка досліджує стилістику зазначає, що "фразеологія вивчає сталі словосполучення та вирази, де значення не впливає з суми компонентів, а виникає з внутрішнього образу. Ця

внутрішня форма визначає цілісне значення фразеологізму і часто має вплив на його додаткові семантичні відтінки" (Мацько, с.38-39).

Розвитком фразеології в Україні у різні періоди часу займались такі мовознавці, як Ф.П.Медведєва, Н.А.Москаленко, Л.Г.Скрипник, О.С.Юрченко.

Починаючи з другої половини 50-х років ХХ ст. починають друкуватись статті про українську фразеологію. У цей період мовознавці ведуть дослідження фразеологізмів, в основному на матеріалі художньої літератури.

Досліджуючи цю тему І.Г. Чередниченко пропонує ще такі варіанти синонімів до терміну фразеологія: фразеологічний склад, фразеологічні конструкції, фразеологічне значення, фразеологічні засоби, фразеологічні утворення, фразеологічні властивості, фразеологічний характер, фразеологічні багатства, фразеологічний матеріал, фразеологічні явища, фразеологічні відмінності, фразеологічна систематизація, фразеологічні особливості, фразеологічні сполучення, фразеологічні відповідники, фразеологічний тип, однак жодного разу не вживає термінів фразеологізм, фразеологічна одиниця.

Також про теорію фразеології вели дослідження такі вчені, як: О. Потебня, І. Срезневський, О. Шахматов і П. Фортунатов, М. Алефіренко, Ю. Прадід, А.Івченко, О. Селіванова, Л. Скрипник, В. Ужченко, Д. Ужченко та інші.

Вперше "як самостійний розділ лексикології фразеологія була визначена Ш. Баллі. У книзі "Нариси стилістики" Баллі виділив чотири типи словосполучень:

- 1) вільні словосполучення;
- 2) звичні поєднання;
- 3) фразеологічні ряди;
- 4) фразеологічні єдності.

Пізніше, в книзі "Французька стилістика", він вже вказав дві групи сполучень:

- 1) вільні сполучення;
- 2) фразеологічні єдності" (Свешнікова 2014)

Завдяки дослідженням, які проводяться й до сьогодні, фразеологія не зупиняється в розвитку, але багато аспектів її досі є не дослідженими. "Вивчення утворення, структури та функціонування семантики фразеологічних виразів розкриває суть та природу цієї лінгвістичної явища, сприяє глибокому розумінню принципів, які керують організацією семантичної системи мови, а також висвітлює унікальні характеристики, що визначають можливості мови, як інструменту для сприйняття та спілкування" (M.P Brandes, 1990 с.278).

В Туреччині питання фразеологізмів турецької мови, а особливо їхнє виникнення, обговорювалося багатьма вченими. Часто дуже важко або навіть неможливо визначити, ким, коли і де вперше вона була використана. Про появу фразеологізмів у турецькій мові згадано в працях таких дослідників, як: Махмут Беленлі, Хюсаметтін Асим Аксой, Еге, Бесім Аталай, Юсуф Зія Бахаданли, Абдулбакі Гьолпинарли, Мехмет Зекі Пакалин, Нуреттін Коч, Енвер Наджі Гьокшен, Осман Чізмеджілер, Лейли Субаши, Алі Пююскуллооглу, Мехмет Хенгірмен, Білгін Мухеттін, та Ахмет Туран Сіран.

"Ще до становлення Турецької Республіки, на початку османського періоду у словниках відводилося дуже мало місця національним фразеологізмам. Написаний в 1480 невідомим автором і в 1936 році, доповнений Твір "Atalar Sözü" (Слова предків) автора Велета Ізбудака включає не лише прислів'я, але й фразеологізми. Ця робота об'єднує в собі 689 висловів і може розглядатися як перша спроба створення словника стійких виразів" (Aksoy, с. 56-57).

Омер Аксой був першим лінгвістом, займався визначенням терміну - фразеологізм. Цьому передувала багаторічна праця щодо збору фактичного матеріалу в турецькій мові та його систематизації провідними дослідниками, такими як О.А. Аксой, Ш. Елчин, С. Емір та інші. Вивчення фразеології фокусується на спільному аналізі характеру фразеологізму, його місці у системі мовних одиниць і деяких стилістичних особливостях" (Оніщенко 2013, с.211).

Асим Аксой зауважує, що терміни прислів'їв та фразем, які подаються в фразеологічних словниках, не відрізняються одне від одного в роботах багатьох

науковців, які склали фразеологічні словники. Він вважає, що парні слова (тур. *ikileme*) є різновидом фраземи, з огляду на те, що парні слова складаються щонайменше з двох лексем, які мають або протилежне або схоже за значенням сполучення, часто буває так, що друга лексема в парі не має власного самостійного значення і є лише варіацією першої (Аксої 1998).

Велику цікавість для турецької фразеології мають роботи Омера та А. Асіма Аксої, останній із яких в своєму "Словнику прислів'їв" надає визначення понять "фразеологічний зворот", "прислів'я" і "приказка", також слід зазначити Парса Туглачі, автора "Англо-турецького словника ідіом". Серед піонерів тюркської фразеології слід відзначити С.К. Кенесбаєва та Ш.У. Рахматуллаєва, чії праці відіграли значущу роль у формуванні та розвитку цієї галузі" (Оніщенко 2013, с.2)

Як правило турецькі вчені досліджували фразеологізми, як частину мови – лексикологію, не досліджуючи їх з теоретичної точки зору. Тут ми можемо розглянути праці таких науковців, як М. Аксакал, А.Х. Пар, О. А. Аксої, Е. К. Еюбоглу, Н. Юзбашиоглу, М. Юзбашиоглу.

Це питання також досліджував Доган Аксан, він "класифікував фразеологізми з боку синтаксису та семантики на Аксан дослідив структуру ідіом з точки зору синтаксису та семантики та класифікував ідіоми як:

- іменникове словосполучення,
- прикметникове словосполучення,
- непередикативні асоціації слів,
- формульні передикативні асоціації слів із дієсловами,
- формульні ідіоми у формі передикативних речень,
- ідіоматичні редуплікації.

Проводячи дослідження фразеологізмів турецькі мовознавці висунули різні думки щодо визначення цього терміну. Загалом у наведених ідеях твердження ідіом схожі між собою, за винятком незначних відмінностей:

На думку А. Аксої це "Сталі групи слів, які мають експресивне вираження, і більшість із них мають значення, відмінне від прямого".

Зейнеп Коркмаз дає таке визначення фразеологізмам в словнику граматичних термінів як: "Слово або група слів, значення яких відрізняється від прямого, і які мають деякі привабливі риси".

Аксан визначив ідіому як: "це слово, утворене за допомогою використання кількох слів разом і рідко одного слова в його конотації для вираження певної концепції, певного почуття чи ситуації".

Ферідун Фазил Тюлбенчі у праці "Турецькі прислів'я та фразеологізми" висловив свою думку "Хоч це не є остаточного визначенням, є приказки та прислів'я які мають більш експресивне значення і ми називаємо їх виразами та фразеологізмами".

Тахір Неджат Генджан: "У кожній мові є багато шаблонних фраз і словосполучень, структурні значення яких змінилися від прямого поняття цих слів. Їхнє інтерпретація та конструкція не можуть регулюватися правилами й вимагають глибоких досліджень для пояснення; краще над ними дуже не задумуватись; Ці шаблонні вирази та фрази, які часто неможливо перекласти на інші мови без зміни їх структури, також є характерними й для турецької мови. Він називає ці види виразів і словосполучень "фразеологізмами"

Веджіхе Хатібоглу: "Фразеологізми – це сталі вирази, значення яких виходять за межі логіки, щоб збільшити силу виразу, тоді як слова, що входять у сполучення, не змінюються".

Емін Оздемір зробив такий висновок: "Це один із способів вираження, який використовується, щоб описати певну концепцію, ідею або подію меншою кількістю слів і зробити її більш зрозумілою".

М. Зекі Пакалин "у своїй всеосяжній тритомній праці під назвою "Словник ідіом і термінів з історії Османської імперії" розглядає 454 фразеологізми та згадує про їхнє дослідження, такими словами: "Вивчти назви всіх істот легше, ніж вивчати речі в книгах зі спогадів минулих поколінь та. Тому що з живими істотами ми стикаємось віч-на-віч щодня, а з сталими виразами лише під час читання старих книжок чи прослуховування чогось із минулого. З цієї причини вивчення других складніше за пізнання перших".

Киргизька дослідниця Осмонова дала таке визначення:

"Фразеологізми — це групи слів, які складаються з елементів, які набули нових значень, ставши повністю або частково стереотипними, і які зберігають свою цілісність і сталість з точки зору значення та структури", і виділила наступне як основні ознаки ідіом:

1. Простота вживання в мові.
2. За будовою складається з двох і більше слів.
3. Об'єднання усіх його елементів, для створення цілісності.
4. Слова, з яких складаються метафоричні сполучення, утворюють структуру повного речення і стають його елементом.
5. Динамічність, експресивність
6. Сталість порядку лексичних елементів.
7. Неможливість точного перекладу на інші мови.
8. Елементи слова втрачають первісне значення й набувають переносного значення.
9. Вживання слів-синонімів замість слів у переносному значенні.
10. Вид і порядок слів відносні.
11. Взаємозамінність будь-якого з елементів іншими словами, часто словами зі схожим значенням" (Kenzhalin 2017, с.111).

Аксакал зазначає про "необхідність називати сталі групи слів, носій яких невідомий, які складаються щонайменше з двох слів, та втратили пряме значення і вживаються в переносному - "фразеологізмами". Також зазначається, що ми повинні розглядати наступне як основні ознаки сталих виразів:

1. Фразеологізми складаються з поєднання щонайменше двох слів;
2. Фразеологізми за будовою схожі на речення;
3. Фразеологізми вживаються у переносному значенні;
4. Фразеологізми як правило, мають форму інфінітивів і відмінюються як дієслова;
5. Фразеологізми виконують роль іменників, прислівників, дієслів і вигуків у реченнях;

6. Фразеологізми – це винаходи, які закріпилися у народі; " (Kenzhalin 2017 с.116).

Досліджуючи фразеологізми у працях мовознавців, іноді ми можемо помітити, що їх можуть плутати з прислів'ями або іншими термінами. З цього приводу Ахмет Туран Сінан висловив свою думку. Він визначив чотири основні відмінності між ідіомами та прислів'ями:

Фразеологізми – це шаблонні, експресивні групи слів, які використовуються для опису, пояснення та вираження ситуації чи події. А прислів'я висловлює поняття, яке виникло внаслідок спостереження та досвіду. Це дозволяє вчитися на деяких подіях і має певну мораль.

"Прислів'я як й фразеологізми є сталими виразами. Але перші на відміну від других мають стале значення, яке формує певне ставлення, тоді як поняття ідіом можуть змінюватися на початку, середині та в кінці речення, це є прикладом гнучкості сенсу виразу. Шаблонність в ідіомах здебільшого стосуються синтаксису.

Оскільки вони засновані на народному підґрунті з точки зору мистецтва та звукових характеристик у прислів'ях та фразеологізмах є багато спільних аспектів. Але вони відрізняються за метою. Перші виражають концепцію більш привабливим та приємним способом у рамках спеціального шаблону. Другі дають пораду, вказують шлях, поділяться пережитим досвідом.

Серед відмінностей між фразеологізмами та прислів'ями також привертає увагу використання останніх у негативному значенні" (Kenzhalin 2017, с.120)

Вивчаючи праці М. Хенгірмена ми можемо дати наступне визначення прислів'ям, це стійкі вирази, які використовуються в суспільстві, вони передають мораль, дають поради, та вчать на досвіді минулих поколінь.

Зв'язок з фразеологізмами та іншими термінами досліджував ще Сінан "... з часом деякі терміни виходять за межі відповідної галузі, яку вони представляють, стають частиною загальноживаної мови, зазнають зміни у значенні та стають фразеологізмами. Тому загальні риси сталих виразів розмивають значення між ідіомами та схожими термінами. Іншими словами,

терміни, що належать до деяких специфічних сфер, які мають ідіоматичні характеристики та увійшли в загальноживану мову, також вважаються фразеологізмами" (Kenzhalin 2017, с.120).

Сінан також зазначив, що чимало з фразеологізмів збереглися в сучасності, перейшовши через різні історичні епохи мови, і саме тому деякі з них мають зв'язок з прислів'ями. Тому, вони можуть використовуватись і як прислів'я, і як фразеологізми.

А Ш. Баллі ввіжає що "фразеологізми мають наступні ознаки:

- фіксованість лексичного складу, але в різних фразеологічних оборотах ступінь стійкості може відрізнитися
- фразеологічна одиниця відтворюється в мові в готовому вигляді, на відміну від звичайного словосполучення
- особлива семантична структура, притаманна тільки даній фразеологічній одиниці, як роздільно оформлені одиниці мови
- стійкість вживання в мові
- складне, роздільно оформлене мовне формування, що складається з двох або більше компонентів.
- містить в своєму складі не менше одного важливого, значного слова" (Гаращенко 2023).

І "основними і послідовними характеристиками фразеологізму є:

- ускладненість складу,
- семантична єдність,
- сталість складу та непроникність структури,
- відтворюваність (регулярне повторення в мові),
- стійкість граматичної форми" (Садихова 2015 с.10).

Ботанічний фразеологічний компонент є одним з найбагатших та різноманітних у кожній мові, саме тому, він викликає великий інтерес у науковців. Ця лексика неодноразово привертала увагу дослідників-мовознавців. В Туреччині є багато рослин – символів. Ці символи відкривають можливості

вивчення характерних рис культури народу, його цінностей, традицій та реальності.

Фразеологія з включенням ботанічних компонентів складає важливу частину турецької мови. Це обумовлено аналогіями, переважно із рослинами та тваринами, що допомагають людям розуміти оточуючий світ і розглядати своє місце в ньому.

Зображення природи, зокрема рослинного світу, у фразеологічних виразах коріняться в традиціях, що існували здавна. В ці давні часи люди розглядали себе як невід'ємну частину природи, і вони персоніфікували природу, взаємодіяли з нею. Релігійний та міфологічний світогляд людини поступово перетворився в антропологічний, що згодом виражався у специфічних засобах розуміння природи та її явищ через їхню роль у повсякденному житті людини.

Серед вітчизняних мовознавців, які досліджували фразеологізми з рослинними компонентами ми можемо виділити наступні прізвища, Чаєнкова О. К., Каракевич Р. О., Коваленко Н., Циганок І. Б., Коротчук Н.В., Панасенко Н. І., Пуцилевої Л. Ф., Сердюк А. М..

Здійснивши аналіз ботанічної лексики у монографії за тематичним принципом, "І.В.Сабадош чітко розчленував назви рослин на чотири основні мікротематичні групи: дендроніми (назви дерев і кущів), назви культивованих трав'янистих рослин, дикорослі трави, мікологічна лексика (назви грибів). У межах цих чотирьох груп в рамках лексикосемантичних мікрогруп описуються ботанічні номені. Причому цей аналіз здійснюється окремо за родами й видами рослин (у межах окремих родин і в тій послідовності, в якій вони йдуть у сучасних ботанічних систематиках" (Миголинець 2014, с. 182)

Ібрагім Шахін стверджує, що в турецькій мові не має прямого значення терміну фітонім, але для його позначення ми можемо використати вираз *bitki adı* (назва рослини), оскільки його використовують як науковці, так і люди у повсякденному житті, щоб позначити рослину.

"Завдяки внеску турецької мови у словниковий запас, сьогодні ми можемо зустріти тисячі назв рослин, що означає велике багатство з точки зору мови. Різні назви рослин у місцевих діалектах призвели до того, що назв рослин набагато більше, ніж кількість видів рослин Величезну роль у виникненні цієї ситуації відіграють фразеологізми" (Yıldız 2020).

Ібрагім Шахін (2018) "у своїй праці під назвою «Ономастика» зазначив, що фітоніми є мовною спадщиною, мовним багатством. Однак він також заявив, що деяка назви рослин були забуті в результаті урбанізації, іноземні назви рослин вторглися на місце турецьких. Він рекомендував лінгвістам більше працювати у цій галузі як з найважливішою річчю, яку потрібно зробити, щоб врятувати турецькі назви рослин від цього вторгнення" (Yıldız 2020).

Тюркологи досліджуючи фразеологізми, як розділ мовознавства дійшли до певних висновків. Але, як і їхні іноземні колеги не дали чіткого висновку навіть щодо точного визначення цього поняття. Думки мовознавців різняться щодо сприйняття фразеологізмів у широкому, чи вузькому значенні. Так і в більшості великих і малих фразеологічних словниках, книгах з граматики та підручниках, енциклопедіях і навіть наукових статтях, виданих у Туреччині немає чіткої, єдиної думки щодо визначення цього терміну. У деяких з словників, тлумачення навіть не вказується.

1.2 Класифікація фразеологічних одиниць

Дехто з науковців вважають, що зазвичай фразеологічні класифікації зачіпають лише структурно-семантичні властивості.

Фразеологічні одиниці можна класифікувати за різними критеріями, враховуючи їхню структуру, семантику, функціональне призначення та інші особливості. Основні напрямки класифікації фразеологізмів включають:

Структурна класифікація:

Фразеологічні одиниці зі сталим словосполученням: Складаються із сталої комбінації слів, наприклад, "запити вогонь."

Фразеологічні одиниці зі сталим словосполученням та вільною лексемою: Включають в себе одну фіксовану частину та одне вільне слово, наприклад, "тихий як миша."

Семантична класифікація:

Фразеологізми за тематикою: Групується за певними темами або областями, наприклад, фразеологізми, пов'язані з природою, побутом чи емоціями.

Фразеологізми за семантичними властивостями: Розділяються за спільними семантичними рисами, такими як порівняння, метафора або антитеза.

Функціональна класифікація:

Фразеологічні одиниці для вираження емоцій: Використовуються для висловлення почуттів та емоцій, наприклад, "радіти як дитина."

Фразеологізми для опису дій чи стану: Слугують для передачі конкретних дій або стану речей, наприклад, "лежати на ваганку."

Етимологічна класифікація:

Фразеологізми іноземного походження: Мають коріння в інших мовах та культурах.

Фразеологізми власного походження: Утворені внаслідок еволюції внутрішніх мовних процесів.

Ідіоматична класифікація:

Фразеологізми із збереженням прямого значення компонентів: Значення фразеологізму збігається із лексичними значеннями компонентів, наприклад, "літо як час року."

Фразеологізми з втратою прямого значення компонентів: Значення фразеологізму виникає з ідіоматичного сприйняття, не відображаючи точно лексичних значень компонентів, наприклад, "згорає від бажання."

Фразеологічні зрощення

Фразеологічні зрощення — це винятковий клас фразеологічних одиниць, що виникають при поєднанні двох чи більше стійких висловів або фразеологізмів у нове цілісне значення. Цей явище виникає в результаті креативного об'єднання структурно-семантичних компонентів, створюючи унікальні вирази, які не завжди можна розібрати, виходячи з лексичного складу окремих складових частин. Фразеологічні зрощення додають новий шар значень індивідуальних виразів, і їх дослідження важливо для розуміння та опису мовної та культурної традиції.

Фразеологічні сполучення

"До фразеологічних сполучень входять нерозривні вислови, в яких один із складових має вільні комбінації, а інший обмежений фразеологічним значенням(наприклад, раптова смерть, опустити очі, непроглядна темрява, насупити брови) тощо. "Тип фраз, створюваних реалізацією зв'язаних значень слів" У них значення слів виокремлюються чіткіше, різкіше" (Ужченко 2005, с.99).

Фразеологічні єдності

"Фразеологічні єдності - теж семантично неподільні фразеологічні одиниці, але цілісне значення їх певною мірою мотивоване значенням компонентів. У них значення цілого пов'язане з розумінням внутрішнього образного стрижня фрази, потенційного смислу слів" (Ужченко 2005, с.99). Вони є сталими виразами, значення яких в певній мірі відтворюється буквальним тлумаченням. Такі єдності можуть мати у мові омонімічні конструкції, що вживаються у прямому значенні (наприклад, прикусити язика, заткнути за пояс, плисти за течією, брати до рук) тощо.

Фразеологічні вирази

"Фразеологічні вирази – стійкі за складом і вживанням семантично подільні звороти, які складаються повністю зі слів із вільним значенням. Фразеологічні вирази – це прислів'я, приказки, афоризми відомих політиків, письменників, діячів науки й культур. Серед них розрізняються вирази комунікативного характеру" (Ужченко 2005, с.99).

1.3. Методи дослідження структурно-семантичних особливостей турецьких фразеологічних одиниць з ботанічним компонентом

"Методологія загальної науки базується на теоретичних концепціях, охоплюючи різні методи дослідження: 1) ті, що використовуються на теоретичному рівні (індукція, дедукція, системний підхід та ін.); 2) ті, що використовуються як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях (аналіз і синтез, систематизація, узагальнення, моделювання, формалізація, абстрагування та ін.); 3) методи емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, вимірювання, порівняння, візуально-графічні прийоми та ін.)" (Петрина)

"Зіставний метод – головний метод контрастивної лінгвістики, спрямований на вияв спільних і специфічних рис зіставляваних мов на всіх їх рівнях, а також в мовленні і у тексті. Його об'єктом є вивчення різних мов - споріднених і неспоріднених. Головною процедурою є порівняння. На відміну від порівняльно-історичного і типологічного методів, орієнтовний на зіставлення двох (трьох) мов на синхронному зрізі їх розвитку і не має результатом установлення типологічних рис цих мов. Зіставний аналіз передбачає визначення критерію, еталона зіставлення *tertium comparationis*, вибір якого залежить від мовного рівня обраних об'єктом одиниць. Так, на словотворчому рівні пропонуються критерії словотвірних типів, ономазіологічної структури, внутрішньої форми. На лексичному рівні – компонентний склад значень порівнювальних еквівалентів." (Кравченко 2023).

"Рослини, як правило, називали за назвами їх видів, але деякі дерева, які були дуже старими та виділялися такими характеристиками, як розмір, краса та старість, мали шанс отримати спеціальні назви. Ці особливі назви здебільшого підкреслюють їхні чудові та відмінні риси від подібних, Tekarmıt (<tek+armut), Bozaaç (<boz+ağaç), Govukpelit (<kovuk+pelit "meşe"), Слава про деякі дерева

змогла подолати кордони і поширитися по всій країні і навіть по всьому світу" (Yıldız 2020).

Описовий метод : Описовий метод дослідження - це підхід, що передбачає ретельний аналіз та опис об'єкта дослідження з метою отримання детальної інформації. Цей метод зазвичай використовується для ретельного висвітлення характеристик явища, яке вивчається, без спроби встановити причинно-наслідкові зв'язки чи тлумачити результати дослідження. "Методологічний набір процедур, що включає інвентаризацію, класифікацію та інтерпретацію досліджуваних мовних явищ у сучасний період. Цей підхід не є загальноприйнятим серед лінгвістів, оскільки опис мовних структур може застосовуватися й в інших методиках" (Кравченко 2023).

Метод суцільної вибірки - це аналітичний підхід, що включає в себе вивчення всіх доступних даних або об'єктів в межах обраної області або певного явища. Цей метод дозволяє отримати повний обсяг інформації та взяти до уваги всі аспекти об'єкта дослідження без вибіркового підходу.

Суцільна вибірка використовується для того, щоб отримати представлення всього спектру явища чи певної області, а не обмежуватися обраною вибіркою. Цей метод дозволяє отримати максимально повну та репрезентативну картину.

"Однією з переваг суцільної вибірки є збільшення достовірності результатів дослідження через включення всіх доступних даних. З іншого боку, цей метод може вимагати значних зусиль і часу через об'єм інформації, яку слід обробити. Він включає в себе виділення спеціалізованих термінів із текстів, що належать до фахового середовища, а також термінів, пов'язаних із суміжними галузями, з метою створення фактичного матеріалу для подальшого дослідження" (Петрина 2023)

Отже, методи дослідження в сучасній науці мовознавства відіграють важливу роль у розкритті та розумінні мовних явищ вказує на важливість різноманітних методів для глибокого розуміння різних аспектів мови. Комбінація цих підходів дозволяє лінгвістам отримати багатоаспектні та

об'єктивні результати в мовознавчих дослідженнях. У роботі ми використали наступні методи дослідження: метод критичного аналізу, (використали для вивчення праць учених), структурно-зіставний метод (для аналізу поглядів на теорію фразеологічних одиниць у вітчизняному та турецькому мовознавстві), описовий (для класифікації паремій), методи семантичного та структурного аналізу (для виокремлення різних за структурою та семантикою фразеологічних груп), метод суцільної вибірки (для пошуку фактичного матеріалу).

Висновки до розділу 1

Фразеологізми — це важливий розділ мовознавства, який вивчає сталі вирази, що мають особливу структуру та семантику. Фразеологізми є невід'ємною частиною будь-якої мови і використовуються в мовленні для вираження конкретних смислів, емоцій, або для створення образів.

Фразеологізми є невід'ємною частиною будь-якої мови та відображають її багат шаровість і складність. Вивчення фразеологізмів в мовознавстві є важливим аспектом, оскільки вони допомагають розкрити особливості мовної системи, культурного контексту та індивідуального стилю мовлення.

Шляхом аналізу фразеологізмів, ми можемо отримати повну картину світу мовця, з'ясувати, які емоції він виражає та відчуває. Можна стверджувати, що властивості неподільності та нерозчленованості компонентів у фразеологізмах сприяють їхній виразності, експресивності та емоційності. Ідіоми, у свою чергу, є відображенням історії та культури конкретного народу.

Дослідивши теоретичні засади фразеологізмів ми можемо зробити про них наступні висновки:

Фразеологізми є важливим елементом культурного спадку. Вони відображають традиції, звичаї та історію певного народу або спільноти. Вивчення фразеологізмів допомагає розкрити культурні та історичні аспекти мови.

Фразеологізми мають специфічну структуру та семантику. Вони складаються з двох або більше слів, які взаємодіють, щоб створити нове значення. Їхнє значення є ідіоматичним та не завжди передбачуваним на основі окремих компонентів.

Фразеологізми є важливим засобом вираження емоцій, образів та конкретних смислів. Вони додають багатогранність та експресивність до мовлення, допомагаючи промовцю виразити свої думки та почуття точніше.

Фразеологізми не завжди мають прямий аналог у інших мовах. Вони відображають культурні та історичні відмінності різних мовних спільнот. Деякі фразеологізми можуть бути важко або навіть неможливо передати точною аналогією в інших мовах.

Дослідження фразеологізмів важливе для розуміння мови, мовлення та культурного контексту. Це допомагає лінгвістам, перекладачам та філологам краще розкрити особливості мови та спілкування в різних мовних спільнотах.

Фразеологізми можуть бути об'єктом додаткових досліджень. Інтердисциплінарні підходи, які враховують лінгвістичні, культурні, психологічні та соціальні аспекти, дозволяють більш глибоко розглядати фразеологізми в контексті сучасного суспільства та комунікації.

Загалом, фразеологізми є важливим явищем у світі мови та спілкування. Вони відображають складність та багатогранність мови, а також багатшаровість культурного спадку. Дослідження фразеологізмів розширює наше розуміння мови та сприяє кращому використанню її в різних сферах.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З БОТАНІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

Фразеологізми є цікавим та важливим аспектом лексикології та лексикографії, оскільки вони визначають особливості мовлення та специфіку культурного контексту. Структурно-семантичні особливості фразеологізмів розкриваються в їхній словниковій сполучуваності, семантичних особливостях та внутрішній організації.

Фразеологізми складаються з двох або більше слів, які мають певну структуру та підкреслюють сталість значення. Основна властивість фразеологізмів полягає в тому, що їхнє значення не може бути зрозумілим на основі лексичного смислу окремих компонентів. Вивчення структурно-семантичних особливостей фразеологізмів важливо для розуміння мовної системи та культурного контексту мови.

Фразеологізми можуть бути різних типів, включаючи ідіоми, приказки, прислів'я та інші. Вони відображають культурні та історичні особливості мови, а також різноманітні способи вираження думок та почуттів.

Під час свого дослідження про структурно-семантичні особливості фразеологізмів А.С. Терентій, Н.В. Куц, О.А. Попова поділили фразеологічні одиниці із погляду структурної організації на дві великі групи:

Фразеологізми зі структурою словосполучення, де головним критерієм розмежування є поділ на головний і залежний компоненти. Такі фраземи було поділено на поширені і непоширені. За частиномовною належністю їх розмежували на іменні, дієслівні, прислівникові.

В свою чергу іменні виокремили в такі типи: іменникові, прикметникові, займенникові. Високу частотність уживання мають дієслівні фразеологічні одиниці, які було поділено на власне-дієслівні, дієприслівникові і дієприкметникові. Незначну групу складають прислівникові.

"Фразеологізми зі структурою речення, де головним критерієм розрізнення виступають умовні головні та другорядні члени речення" (Казарін 2021, с.65-66).

Дослідження структурно-семантичних особливостей фразеологізмів є складним та має багатоаспектний характер. Воно включає вивчення структури фразеологічних одиниць, їхнього значення та використання в мовленні. Цей аналіз допомагає краще зрозуміти мовну систему та культурні особливості даної мови.

2.1. Структурні особливості турецьких фразеологізмів з ботанічним компонентом

Структура фразеологічних одиниць не проста, оскільки фразеологізм не тотожний слову, ця одиниця має складніший характер. Тому "дослідження структурних особливостей є процесом багатоаспектним і різноплановим. Семантика фразеологізму залежить від його компонентів, контексту, мети, емоційно-експресивного оцінного судження людини. Під час дослідження особливостей семантичного значення фразеологізму ми відкриваємо коди, що віддзеркалюють опис зовнішності людини, формування її світобачення, душевних переживань" (Казарін, 31 с.64).

"За структурою фразеологізми найчастіше поділяють на словосполучення і речення. За семантикою надають перевагу або злитості компонентів фразеологічних одиниць, або, спираючись на структуру, розрізняють сполучення повнозначної частини мови зі службовою;" (Казарін 2021, с.65).

Основні структурні типи фразеологізмів включають:

1. Однокомпонентні фразеологізми: Це фразеологізми, що складаються лише з одного слова або лексеми.
2. Двокомпонентні фразеологізми: Складаються з двох слів або лексем, які утворюють єдине значення разом.

3. Трьохкомпонентні фразеологізми: Включають у себе три компоненти, що об'єднані в одному значенні.

4. Складні фразеологізми: Складаються з більше, ніж трьох компонентів, і можуть бути досить довгими та складними у своїй структурі.

5. Бінарні фразеологізми: Складаються з двох частин, де перша частина передає дію, а друга - об'єкт чи обставину.

6. Термінологічні фразеологізми: Мають структуру, специфічну для певної науки або галузі, і зазвичай використовуються в спеціалізованому мовленні.

7. Фразеологізми зі сполученими дієсловами: Включають у себе сполучені дієслова, що мають певні семантичні особливості та відтінки значень.

Кожен із цих структурних типів має свої особливості та характерні риси, які впливають на спосіб сприйняття та використання фразеологізмів в мовленні.

"У фразеологізмах є різні види структурно семантичних змін, дослідивши їх ми можемо виокремити такі їх види" (Коціпак 2010, с.53):

1. Перетворення компонентів синтаксичної структури, але при цьому зберігається склад членів речення та будова. Ці модифікації можуть виявлятися у кількох різновидах:

а) заміна лексичних компонентів при незмінності граматичних характеристик;

б) заміна граматичних характеристик при незмінному лексичному складі;

в) зміни як у лексичному складі, так і в граматиці;

2. Розширення структури речення;

3. Скорочення структури речення;

Також дехто з науковців вважають що здатність фразеологічних одиниць піддаватися структурним та семантичним змінам у конкретних обставинах є однією з ключових системних особливостей фразеологізмів, які межують із структурною різноманітністю, переносом значень, емоційністю та асоціаціями.

За структурою фразеологізми є складними оскільки фразеологізм не тотожний слову, ця одиниця має складніший характер. Тому аналіз особливостей структури є складним і вимагає врахування багатьох аспектів.

До фразеологізмів високого стилістичного тону можна віднести:

- 1) архаїзми
- 2) поетизми
- 3) книжні вирази

Фразеологізми зниженого стилістичного тону представлені:

- 1) розмовними словосполученнями
- 2) жаргонними виразами
- 3) просторічними виразами та вульгаризмами(Токаєва 2021 с.268)

"Е. Різель відмежовує концепцію звичайного та okazіонального використання фразеологізмів в залежності від того, чи претерпіває фразеологізм певні (зовнішні чи внутрішні) зміни. Звичайним вважається використання фразеологізмів без будь-яких змін у значенні, структурі чи компонентному складі (при цьому не розглядається функція фразеологізмів у конкретному контексті). У випадку, якщо вказана структура або компонентний склад фразеологізмів зазнали змін, тоді має місце okazіональне використання фразеологізмів. Під час звичайного використання фразеологізмів важливо враховувати їхнє функціональне навантаження. Якщо фразеологізм залишився незмінним, але підсилює стилістичний ефект утвореного ним висловлення, іноді говорять про його okazіональне використання" (Токаєва 2021, с.269).

Поступова відмова від термінів "прислів'я", "приказка" та активне використання поняття "паремія" не сприяли остаточній диференціації та визначенню даних одиниць, оскільки «весь пареміологічний фонд... є, по суті, зоною суперперехідності, в якій здійснення класифікації як самих видів паремій, так і різного роду проявів системності стосовно них, є вкрай ускладненим" (Яковлева 2014). Як наслідок, зміст термінів "паремія", "фразеологічний простір" та "фразеологічний дискурс" перебуває у стадії наукового формування та потребує свого уточнення.

"Ознаки фразеологічного дискурсу представлені, зокрема:
 стійкістю;
 багатофункційністю;
 узагальненістю;
 синтаксичною самостійністю;
 образністю;
 позачасовістю;
 особливостями ритмо-інтонаційного та фонетичного оформлення;
 дидактизмом;
 відображенням ментальності" (Яковлєва 2014).

Для реалізації когнітивно-дискурсивного підходу щодо паремій спочатку необхідно диференціювати саме поняття "паремія", визначивши категоріальні риси зазначеного явища. Наявні в сучасних роботах дефініції паремій наділяють їх статусом "одиниць, що репрезентують історичний досвід народу-носія, а також сприяють збереженню, підтримці та уявленню національного менталітету" (Айдачич 2010), "культурно-маркованих одиниць мови, які в стислому вигляді виражають мудрість та досвід попередніх поколінь" (Караман 2000), проте не дозволяють повною мірою окреслити коло явищ, що належать до паремій.

Невипадково, починаючи з 2000-х років, виявляється активний інтерес вчених до виділення категорійних (інтегральних) рис конститuentів єдиної фразеологічної системи (простору, дискурсу, фонду). На думку дослідників, "до таких рис справедливо віднести принцип розмаїття як один з ключових фразеологічних маркерів" (Т. Г. Бочина), "здатність елементів демонструвати стійкі семантичні зв'язки" (Ю. М. Котова), спільність структурно-семантичних моделей та наявність у них, поряд із рамковим компонентом, що передає сенс судження, обов'язкового образного компонента, який постає фразеологічним маркером; поліфункціональність, узагальненість, експресивність.

Незважаючи на те, що "сучасна пареміологія і фольклористика відносять до паремій ряд різнорідних явищ фольклорної природи (прислів'я, приказки,

загадки, прикмети, побажання, примовки і т.ін.), що формують у межах конкретної лінгвокультури систему, науковці, звертаючись до паремій, явища, що зараховуються до фразеологічного фонду, подають відокремлено. Так, звертаючись до когнітивно-дискурсивного аналізу паремій, дослідники нерідко виділяють різновиди фразеологічного дискурсу: дискурс прикмет, приказок тощо" (Караман 2000).

В межах фразеологічної системи (фонду, простору, картини світу, дискурсу), науковці можуть об'єднувати генетично однорідні явища, такі як прислів'я та приказки. Згідно з М.Л. Ковшовою, системотвірні ознаки різних "мікродискурсів", що входять до пареміологічного дискурсу, включають клішованість, стійкість та семантичну автономність паремій. Зазначені характеристики зазвичай пов'язані з пареміями та є обов'язковими в контексті більшості малих фольклорних форм.

Сучасна "лінгвістика розуміє, з одного боку, всю сукупність різнорідних одиниць, які належать до кола фразеологічних явищ, виходячи з наявності набору інтегральних ознак. З іншого боку, наявна традиція відносити цей термін до прислівного фонду та його одиниць як самостійного явища, що складається з ряду розрізнених підмножин, об'єднаних на підставі парадигматичних, синтагматичних, семантичних та логічних зв'язків" (Колоїз 2012).

За висновком М.Л. Ковшової, дослідження паремій, "занурених у життя", забезпечує можливість виявлення та систематизації набору "вербальних та невербальних елементів того чи іншого фразеологічного мікродискурсу, його комунікативних показників" (Ковшова 2018).

Відповідно до поглядів О.Б. Абакумової, фразеологія постає і як "сукупність прислівних міні-текстів, об'єднаних спільною темою" (Абакумова 2011), і як "комунікативна взаємодія, в якій використовується паремія" (Абакумова 2011), під якою розуміється "комунікативна подія, комунікативний акт, в якому використовується прислів'я, який має прототипічну діалогічну

структуру, тобто діалогову взаємодію, але може мати експліцитно й монологічну форму висловлювання (текст) " (Абакумова 2011).

Також науковці зазначають, що провідними характеристиками фразеологізмів виступають цілісність, відкритість, зв'язність і загальновідомість, оскільки дані одиниці містять загальні для всього лінгвокультурного співтовариства уявлення про організацію життєдіяльності в конкретному соціумі.

На нашу думку, аналіз комунікативного функціонування паремій свідчить про те, що йдеться саме про самостійний тип дискурсу, який відрізняється від інших. Його виділення базується на сукупності мовних та фольклорних характеристик його складових, їх здатності поєднувати мовне та мовленнєве, фольклорне та художнє, а також виявляти асоціативне та стереотипне мислення. Певні характеристики визначають приналежність одиниці до множини, або, у нашому випадку, до фразеологічного дискурсу. Ці характеристики також можна назвати фразеологічними ознаками чи фразеологічними маркерами.

Щодо прислів'їв, характеристиками їх можуть бути: будова завершеного речення, педагогічна спрямованість, народне походження, попередній випадок, загальний характер в часі та адресі, виразність (побудова на основі різноманіття, образний елемент, повтор різнорівневих елементів, ритмізація структури і так далі), багатофункціональність, можливість тимчасового трансформування, а також безособовість лише на рівні фольклору. Це призводить до закріплення узагальненого значення тільки на рівні мови та багатофункціональності лише на рівні контекстуального використання. Враховуючи всі етапи формування та функціонування висловлювання, аналіз семантики та структури прислів'їв також виявляє різні типи системних відносин (синонімія, антонімія, тематична єдність, квазісинонімія) між їхніми одиницями.

У ході дослідження всього було проаналізовано 100 фразеологічних одиниць турецької мови зі складовими ботанічними компонентами.

Багато рослин є символами Туреччини, починаючи з давнини. Ці знаки дозволяють проводити аналіз характерних рис культури народу, його цінностей, традицій та сучасної дійсності.

"Символ представляє собою образ реальності, який несе в собі не лише матеріально-образне значення, але й іншу, культурно більш цінну сутність. Рослини можуть втілювати міфологічні уявлення про оточуючий світ, конкретизуючи їх і виступаючи як архетипові символи" (Телія 1996).

Вирізняють дві групи оцінного потенціалу фітонімів.

Оцінний компонент може бути обумовлений об'єктивними властивостями рослини: особливостями зовнішнього вигляду, корисністю для практичної діяльності, їстівністю чи неїстівністю тощо.

Оцінний компонент може бути обумовлений культурологічними особливостями рослин – релігійно-міфологічне походження назв рослин, подібність до побутових предметів або частин тіла (людини, тварини тощо).

Семантичні характеристики виконують ключову роль у мовній картині світу, виконуючи системотворчу функцію. Саме завдяки семантичним характеристикам, які є спільними для різних значень, лексичні одиниці утворюють різноманітні ряди, групи та парадигми, що створює лексичну систему мови. Ці семантичні ознаки, як вид семантичних характеристик, відіграють важливу роль у формуванні структури значень.

Емоційний аспект не може виникнути у слові без внесення оцінки, оскільки будь-яка емоція завжди має оцінковий характер, хоча не кожна оцінка несе емоційні елементи. Конотативні складові додають додаткові значення, що виходять за межі прямого значення слова.

У турецькій мовній картині світу існують фітоніми з елементом *şeytan* або *şeytanın*, які трактують негативні поняття, які часто зустрічаються в назвах рослин з негативними властивостями (отруйна, бур'ян, колюча): фітонім *şeytanın tımı* (букв. "чортова свічка") "дурман звичайний".

У фітоніміці часто зустрічається словотвори *bayanın* + артефакт: *bayan çantası* (букв. "жіноча сумочка") – "пастуша сумка", *bayanın gece içkisi* ("букв.

жіноча нічна шапочка") – "в'юнок", *bayan süriüsü*); *bayan eldiveni* (букв. "жіночі рукавички") – "сердечник лучний" тощо. Це наводить на думку про особливості організації жіночого світу в османську добу.

Тут схожість полягає в тому, що рослина розпускає свої стебла поверх землі, ніби рука сліпого намагає щось для отримання інформації; *aslanın ağzı*, букв. "лева паща" – "лева зівка". Тут подібність полягає у тому, що квітки, що розкрилися, нагадують відкриту пащу лева, тому в українській мові воно теж асоціюється з нею. (Aksoy 1997).

Загалом у турецькій фітономічній лексиці повна еквівалентність чи повний збіг сенсу та компонентів зустрічається дуже часто. Тут грають значної ролі звані культурологічні чинники. При зіставленні культурологічної складової турецької мовної картини світу виявляється дві групи чинників: 1) універсальні та 2) національно-специфічні.

Таким чином, дослідження фразеологізмів з ботанічним компонентом у лінгвокультурному контексті відображає мовний образ світу, що відображається в семантиці мовних одиниць крізь систему значень та асоціацій слова з особливими культурно-специфічними значеннями.

Розглянемо особливості турецьких фразеологізмів із компонентом-назвою плода.

Найбільш активним у фразеологічному відношенні фітонімом, що означає плід, турецькою мовою є "*elma*". Так, наприклад, червиве або гниле яблуко в турецькій мові використовується для позначення зовні привабливої, але морально зіпсованої людини: *çürük elma* "паршива вівця"; *kötü bir elma* "погана людина у групі добрих людей".

Фразеологізми – *anlaşmazlık elması* – яблуко розбрату, *gözbebeği* – зіниця ока, *Sodom'un elması* – миле, та гниле, що мають своїм витокм сюжет стародавніх переказів – актуалізують асоціативну ланку.

У турецькій ментальності фітонім "*elma*" передає оманливий успіх – *Adam'ın elması* – адамове яблуко, внаслідок відображення в турецькій фразеології переказів про те, що біля Содома, розташованого неподалік

Мертвого моря, росли гарні яблука, що перетворювалися при першому дотику до них на попіл.

Образ і символ фітоніма *muz* знайшов своє відображення у фразеології: *muzunu kaybetmek* – втратити контроль над собою, збожеволіти, *bir muz sürmek* – звести (когось) з розуму (Кохан 2019). Семи фітоніма "muz" – "вийти з себе", "впасти в божевільня", "втрачати контроль над собою".

Образ і символ фітоніма *kiraz* також знайшов своє відображення у фразеології:

pastanın üzerindeki kiraz – ласий шматочок;

bir kase kiraz – безтурботне існування;

bir parça kiraz – шанс, можливість;

kiraz toplama – захоплювати ласі шматки, знімати вершки (Aksoy 1997).

Метафоричний перенесення мотивований позитивним оцінним компонентом у семантичній структурі фітоніма, обумовленим об'єктивними ознаками – красою та приємним запахом рослини.

Семи фітоніма *kiraz* – "ласий шматочок", "шанс", "можливість", "благополуччя". Через цей фітонім концептуалізується фінансове становище. Для зазначених фразеологізмів характерною постає позитивна оцінна конотація.

У турецькій мові з компонентом *kiraz* переважають субстантивні та ад'єктивні фразеологічні одиниці.

Образ і символ фітоніма *patates* знайшов своє відображення у таких фразеологізмах:

patates bağımlısı – лежень; телевізійний фанат;

fare patates – той, хто проводить вільний час, просиджуючи в інтернеті;

birakmak sıcak patates gibi – кинути когось, втекти від когось, як від чуми (Aksoy 1997).

Семи фітонінома "patates" – "нечистий", "дрібний", "кинути", "втекти". Через цей фітонім концептуалізується ієрархічне ставлення та побутові дії людини. Для зазначених субстантивних фразеологічних одиниць характерна негативна оцінна конотація.

Розглянемо основні турецькі фразеологізми з компонентом-назвою квітки.

У Туреччині фітонім *rapatya* символізує невинність та чистоту. Так маргаритку назвали через те, що її квіти розквітають на світанку і закриваються ввечері.

У турецькій мові існує кілька фразеологізмів з компонентом *rapatya* "маргаритка", які мають зовсім різні значення. Вираз *bir rapatya kadar taze* "квітучий, що пишає здоров'ям", буквально "свіжий, як маргаритка" є описом чистоти зовнішності; його можна співвіднести з ботанічним компонентом *düğün çiçeği kadar taze* "спокуслива приманка", букв. "свіжий, як жовтець" і *gül kadar taze* "свіжий, як троянда" (Aksoy 1997).

У концептуалізації зовнішності людини з використанням фразеологізмів, що мають у своєму складі зазначений фітонім, найчастіше задіяні привабливі риси.

Назва фітоніма *zambak* (лілея) походить від латинського кореня, яке у свою чергу запозичено з давньоєгипетської мови. Декілька лілей на одному стеблі означають незайманість, відродження та безсмертя. У турецькій культурі лілея – концепт "чистоти" та "невинності".

Метафоричний аспект перенесення прямого стебла лілеї обумовлений абстрактною ознакою – "Божественний розум". Листя лілеї, що поникло, обумовлене реалізацією оцінного потенціалу – людина, схожа на цю рослину внутрішніми характеристиками, є скромною.

Концептуальне значення передає також колір лілії. Білі лілеї – символ чистоти, величності, шляхетності, цноти. Жовті лілеї – символ подяки, екстравагантності, яскравості. Помаранчеві лілеї – означають цікавість, кокетство.

Образ і символ цього ботанічного компоненту знайшов своє відображення у фразеології: *zambak yaldız* ("позолотити лілею"), тобто прикрашати те, що і так гарне. Робити те, що вже зроблено; займатися непотрібною, марною справою; витратити сили і час марно. Три турецькі

фразеологізми містять компонент *zambak*: *zambağı yaldızlamak*, *vadideki zambağı*, *bir zambak kadar saf (gibi)* (Aksoy 1997).

Вираз *zambak yaldızlamak* є контамінацією двох фразеологізмів: *rafine altını yaldızlamak* "покривати позолотою чисте золото" та *zambağı boyamak* "розмальовувати лілею". Джерелом вираження *Vadideki zambak* "конвалі", можливо, є переклад турецькою мовою уривка з Пісні: *Ben Şaron'un bir gülüyüm, vadideki bir zambak* "Я нарцис Саронський, лілея долин! "

Фразеологізм *bir zambak kadar saf* "чистий, непорочний; чиста, як лілея" пов'язаний із значенням, яке надається цій квітці: у релігії та мистецтві лілея пов'язується з чистотою (Nunan D. Discourse analysis. Introducing). Фітонім лілея, його деривати та словосполучення найчастіше зустрічаються в біології, ботаніці, парфумерії.

При цьому реалізується здебільшого метафоричний аспект перенесення, основними об'єктами виступають цибулини квітки – "непорочність", "чистота серед гріхів нашого світу". У мистецтві лілея, зображена з одного боку, а меч з іншого, означають, відповідно, невинність і вину.

Потенційні семи – "чистий", "непорочний", "позолотити", "розфарбувати", "витрачати час", "марна справа". Для фразеологізмів з компонентом *zambak* характерна як позитивна, так і негативна оцінна конотація.

Із цим фітонімічним компонентом у турецькій мові переважають субстантивні фразеологічні одиниці.

Отже, ботанічний компонент у фразеології характеризується цілісністю, системністю внутрішніх зв'язків, прецедентністю, інтенціональністю. Фразеологізми з ботанічним компонентом становлять цікавий та значущий шар в мові. Їх використання надає мові кольору та виразності, а також розкриває глибинні аспекти ментальності та культурних особливостей спільноти.

Ці фразеологізми виникають на основі образів та концепцій, пов'язаних із рослинами та їх властивостями. Вони відображають сприйняття природи, її явищ та взаємодії з людським життям.

Дослідження цього лінгвістичного явища є важливим для розуміння культурних зв'язків та впливу природних образів на формування мовного виразу. Фразеологізми з ботанічним компонентом можуть включати в себе відгуки від традицій та обрядів, а також відображати взаємовідносини людини з природою.

Вивчення цього аспекту фразеології допомагає не лише розкрити красу та різноманіття мови, а й глибше зрозуміти культурні та етнічні особливості суспільства. Фразеологізми з ботанічним компонентом, таким чином, виступають як важливий елемент лінгвокультурологічного дослідження, що розкриває пестроту мовної палітри та дух національного мовлення.

2.2 Семантичні особливості фразеологічних одиниць із ботанічним компонентом.

У семантиці фразеологічних зворотів реалізовано мовну свідомість особистості, її суб'єктивне сприйняття дійсності. "У зв'язку зі специфікою пізнання світу носіями культури значення сталих виразів існує для суб'єкта в подвійному вигляді. М. Ф. Алефіренко аргументує цю особливість тим, що "з одного боку, це об'єкт мовної свідомості, з іншого – спосіб та механізм усвідомлення"" (Алефіренко, с. 18).

"Важливим аспектом є визначення стилістичних функцій фразеологізмів, оскільки вони залежать від різноманітних факторів. Стилiстичним засобом може виступати порушення стилістичної, семантичної чи предметно-логічної дистрибуції" (Шадрин 1991, с.267). "Завдяки цьому зміцнюється контекстуальна виразна здатність фразеологізмів" (Тимченко 20096, с.267-268).

Однією з семантичних характеристик фразеологізмів є їх символізм, який призводить до їх розділення на різні тематичні групи, такі як вірування, дружба, зовнішність, родинні стосунки і так далі.

"Семантика фразеологізму залежить від його компонентів, контексту, мети, емоційно-експресивного оцінного судження людини. Під час дослідження особливостей семантичного значення фразеологізму ми відкриваємо коди, що віддзеркалюють опис зовнішності людини, формування її світобачення, душевних переживань" (Казарін 2021, с.64).

Відповідно до "функціонального стилю, виду тексту, стильового забарвлення та інших конотацій фразеологізми можуть мати наступні функції:

1) підсилення наочності, емоційності, привабливості через вживання просторічних фразеологізмів

2) сила переконання, вираження особистого ставлення

3) підсилення прагматичного впливу, раціоналізації спілкування

4) евфемістична функція

5) створення певного колориту. Так, фразеологічні архаїзми можуть слугувати для того, щоб створити історичний колорит, передусім в історичних романах. Піднесено-урочисті фразеологізми надають текстові святкового характеру

6) ефект гумору, сатири, іноді сарказму досягається у випадку, коли архаїчні чи піднесено-урочисті фразеологізми вживаються у не зовсім доречному контексті" (Тимченко 2006, с.268).

Досліджуючи семантичні характеристики фразеологізмів ми розглянули різні аспекти, які визначають їхнє значення та функцію в мовленні. Основні риси, які ми врахували при аналізі семантики фразеологізмів, включають наступне:

Специфічність значення: Фразеологізми мають унікальне, часто відхилене від лексичного значення, значення. Це значення може бути абстрактним, метафоричним або ідіоматичним, і вони нерідко не передають очевидну лексичну семантику.

За своїм емоційно-експресивним забарвленням фразеологізми поділяють на групи високого та зниженого стилістичного тону, всередині

цих груп існує велика диференційованість різноманітних відтінків фразеологізмів (іронічних, жартівливих, недбалих, урочистих і т. ін.).

"До фразеологізмів високого стилістичного тону можна віднести:

- 1) архаїзми
- 2) поетизми
- 3) книжні вирази

Фразеологізми зниженого стилістичного тону представлені:

- 1) розмовними словосполученнями
- 2) жаргонними виразами
- 3) просторічними виразами та вульгаризмами" (Токаєва 2021 с.268)

Нестійкість: Значення фразеологізмів може бути нестійким і залежить від контексту або інтонації. Однак, при цьому, деякі фразеологізми мають сталий семантичний склад і не змінюють своє значення.

Комбінаторика: Фразеологізми мають певні обмеження в комбінаториці з іншими словами та конструкціями. Їхнє значення може бути змінене або втрачене, коли вони поєднуються з різними словами або в різних синтаксичних структурах.

Метафоричність: Деякі фразеологізми базуються на метафорах та аналогіях, які розкривають їхнє значення. Наприклад, вираз "гризти граніт науки" базується на метафорі граніту як символу міцності та стійкості.

Ідіоматичність: Фразеологізми мають ідіоматичний характер, що означає, що їхнє значення не можна вивести шляхом суми значень окремих компонентів. Наприклад, фразеологізм "витягти козла з капусти" не має нічого спільного з козлом чи капустою, але виражає ідею вирішення проблеми.

Культурна та історична специфіка: Багато фразеологізмів відображають культурні та історичні аспекти, і їхнє значення може бути пов'язане з конкретними подіями або традиціями.

Отже, дослідження семантичних характеристик фразеологізмів є важливим аспектом лінгвістики, оскільки вони впливають на розуміння мови та мовлення в конкретному культурному та мовному контексті. Це також

допомагає розкрити багатогранність та багатшаровість мови як інструменту спілкування.

Квінтесенцією національного обличчя мови є засоби її фразеології. У них міститься велика сила експресії та емоційна наснага. "Специфічними рисами кожної з мов здавна вважаються саме фразеологізми. Вони набагато більш виразні за окремі слова, мають розподіл на певні структурно-функціональні стилі, виявляють риси належності до кожного рівня, а також до певної мовленнєвої сфери (усної чи письмової), більш яскраво експресивно чи емоційно забарвлені" (Колоїз 2012).

"На думку О. В. Левченко, різниця між фразеологічною та лексичною репрезентацією світу полягає у більшій архаїчності першої, її міфологізованості, більшим обсягом та іншим характером інформації. Усталені звороти зберігають різноманітні знання, які актуалізує суб'єкт протягом їх використання в ході мовлення" (Коцюба 2012).

"Когнітивні процеси, що визначають формування знань про фразеологію, характеризуються особливістю мовно-мисленнєвих механізмів. Ця специфіка включає критерії, які відокремлюють їх від процесів формування смислових структур за допомогою прямої знакової номінації. Пов'язано це з використанням побічно-похідних механізмів у пізнавальній діяльності людини, що репрезентовані другим рівнем лінгвокреативного абстрагування між мовленнєвою діяльністю та предметно-логічною моделлю світу" (Величко 1996). Такий підхід дозволяє узагальнити уявлення носіїв мови про фразеологічні одиниці на рівні асоціативного сприйняття. Мовна свідомість містить сталі вирази, які представляють собою результат вербалізації і вторинне відображення сприйняття світу.

"Когнітивний розгляд усталених зворотів свідчить про прагнення науковців до опанування нових методів опису фразеологічного матеріалу, що дозволяє зупинити увагу на співвідношенні різнобічних факторів у фразеосемантиці, їх пристосованості для включення до когнітивних процедур" (Городенська 2010). "Розвиток сучасного підходу до розкриття особливостей

цих виразів обумовлений пошуками у визначенні їх як мовних феноменів. Лінгвістика має різні дефініції поняття, засноване на певному критерії тлумачення. М. Ф. Алефіренком фразема тлумачиться в якості основного лінгвокогнітивного знаку, що займається фіксацією, зміною та збереженням імпліцитних результатів аперцепції в якості формального переходу старого знання в нове" (Айдачич 2010).

Наукова парадигма, що пов'язана з моделями "має когнітивно-інтерпретаційний спрямований характер, розглядає фразеологізми як особливі мікротексти, засновані на номінативній основі. Згідно з концепцією Н. Телії, ця номінативна основа включає всі типи інформації, які визначаються умовами їх концептуалізації в контексті певної ситуації" (Городенська 2010). Ці мовні одиниці, утримуючи факти навколишньої дійсності, виявляють оцінні та емотивні відносини між суб'єктом та позначеним об'єктом, а також відображають культурно-національне сприйняття світу.

На відміну від традиційних лексичних та граматичних категорій, що базуються на основі чітких парадигматичних зв'язків елементів, які утворюють у сукупності матерію мови, модальність є категорією вищого порядку (категорією категорій) у тому сенсі, що вона інтегрує мовні елементи різних категоріальних підсистем. Так, у вираженні суб'єктивно-модальних значень беруть участь окремі слова, граматичні форми, синтаксичні конструкції, елементи просодії, що дозволяє зробити висновок стосовно виявленості й представленості модальності на всіх знакових рівнях мови, що викликано її актуалізованістю в її межах.

Модальність преференції може бути розглянута у системному співвідношенні з іншими суб'єктивно-модальними значеннями. Преференційність у категорійному сенсі є ціннісно-вибірковим відношенням суб'єкта до навколишньої дійсності, що складається в процесі його життєдіяльності, це свідомий або несвідомий вибір людиною певного життєвого укладу, вибір на користь певних матеріальних і духовних цінностей, формування смаків і переконань.

Об'єктом преференції може стати конкретний предмет, що характеризується певною пріоритетною якістю, дія, ситуація, що найбільше задовольняє особистим інтересам. Преференційність являє собою відносну і не завжди постійну в часовому відношенні оцінку, оскільки вона завжди орієнтоване на можливі зміни обставин і реалізується в ситуації порівняння відносних переваг та недоліків альтернатив.

Звернення до вивчення прагматичних аспектів суб'єктивної модальності актуалізує проблеми співвідношення прагматики та оцінки. Лінгвістами висловлюється думка, що "оцінка становить собою сутність, організувальне начало лінгвістичної прагматики" (Телія 1996).

Аналіз категорії оцінної модальності привів дослідників до формулювання висновку про існування двох видів оцінки: абсолютної та порівняльної. Абсолютна модальність оперує категоріями "добре чи погано" і передбачає порівняння, засноване на загальних соціальних стереотипах, а порівняльна використовує поняття "краще чи гірше" і полягає в зіставленні об'єктів один із одним. У цьому утворенні стереотипові передують порівняння.

У модальних преференційних фразах головною метою є ситуація вибору, коли порівнянню піддаються не будь-які якості об'єкта, а виключно ті з них, що є корисними, утилітарними в окресленій конкретній ситуації для суб'єкта. Порівняльні ступені прикметників, такі як кращий чи гірший, більший чи менший, іманентні порівняльним реченням, незначною мірою використовуються в конструкціях з модальністю преференції-порівняння. Таким чином, порівняльні конструкції можуть бути розглянуті як основа модальності преференції-порівняння.

Використання уподобаних конструкцій становить поширену тенденцію в рамках фразеологічного дискурсу. Вивчення цього дискурсу, що почалося ще з кінця минулого століття, відзначається відхиленням від суворого формалізму та переорієнтацією наукового інтересу на антропоцентричну парадигму. Такий підхід спонукає до розгляду мови не лише як інструменту комунікації, але і як

механізму, яким користується мовна особистість для вираження себе, спілкування, усвідомлення та збереження інформації.

Отже, можна зазначити суттєве розширення обсягу лінгвістичних досліджень, яке виходить за межі традиційних підходів. Цей розвиток привів до нових напрямків у вивченні фразеології, де акцент здійснюється не лише на структурах та формах, але й на взаємодії мови з особистісним аспектом, що сприяє більш глибокому розумінню мови як важливого засобу вираження та самовираження.

На сучасному етапі розвитку мовознавства, вивчення фразеологізмів має своєю метою розкриття когнітивних передумов та механізмів їх утворення, аналіз їх комунікативного функціонування та прагматичних аспектів, а також врахування референційних теорій і лінгвокультурного різноманіття. Серед ключових завдань, які вирішує сучасна фразеологія, важливо визначити набір диференційних ознак для одиниць, розгляданих як фразеологізми, розгляд аспектів ціннісних орієнтацій та чинників, що необхідні для здійснення лінгвокультурного аналізу концептуальної складової фразеологізмів.

Реалізація образу троянди в турецькій мовній картині світу зумовлена її символічними значеннями. Троянда постає як символ небесної досконалості, часу та вічності, життя і смерті.

Концептуальні значення цього фітоніма включають красу, досконалість, мудрість, любов, витонченість, радість, задоволення, славу, блаженство, полум'я, гордість.

Фітонім "gül", його деривати та словосполучення найчастіше зустрічаються в біології, ботаніці, парфумерії, архітектурі та будівництві, техніці, ентомології, медицині, ресторанній лексиці. При цьому реалізується переважно метафоричний аспект перенесення, при цьому основними об'єктами виступають шипи квітки: *Dikensiz gül olmaz.* – Немає троянди без шипів.

Більшість ідіоматичних виразів та прислів'їв, що містять лексему gül, засновані на опозиції краси квітки та гостроти її шипів. Подвійне сприйняття троянди виявилось у реалізації як позитивних, і негативних відтінків значення.

Квітка символізує ніжність, радість, красу, любов, процвітання та здоров'я, однак у виразах також може використовуватися з негативним відтінком – смерть, смуток. У поховальних обрядах троянда символізує вічне життя, вічну весну, воскресіння. Фітонім *gül* символізує також мовчання та таємницю – щось говорить *alt gül* (букв. під трояндою, тобто наодинці, і тому не підлягає розголошенню)

Образ і символ цієї квітки знайшов своє відображення у фразеології і простежується у таких стійких словосполученнях:

güllerle dolu yol – (досл. шлях, усипаний трояндами) легке, приємне життя;

buruşuk gül yaprağı – (досл. зім'ята пелюстка троянди) дріб'язкова неприємність, що затьмарює загальну радість;

güllerden bir yatak - (досл. ліжко з троянд) райське життя (Aksoy 1997).

Троянда, яка є поважною квіткою в Туреччині, знаходить своє відображення як у літературі, так і в живопису. Практично в усіх випадках вона асоціюється з красою, молодістю та любов'ю. Це яскравий образ, яким охоче послуговуються письменники та поети.

З трояндою зазвичай порівнюють молоду жінку. Так, фразеологізми *Türk güllü* – "турецька троянда", справжня турецька красуня, *iki diken arasında bir gül* – (красива) жінка серед чоловіків, *bir gül kadar taze* – свіжа, як троянда, часто вживаються як комплімент і найчастіше адресовані дівчатам та молодим жінкам. У цілому, троянда асоціюється з чимось приємним, легким і красивим.

Концептуальне значення передає й колір троянди. Золота троянда означає досконалість; червона – бажання, пристрасть, радість, красу, завершеність; біла троянда – це квітка світла, за допомогою якої позначається невинність, цнота, духовне розкриття, чарівність; червона та біла троянди символізують союз вогню та води, з'єднання протилежностей; блакитна троянда – символ недосяжного та неможливого.

Метафоричне перенесення мотивоване позитивним оцінним компонентом у семантичній структурі фітоніма, обумовленим об'єктивними ознаками – красою та приємним запахом рослини.

Із трояндою пов'язують і здоров'я, а точніше здоровий колір обличчя – сема "здоров'я", *yanaklarında güller olsun* – мати рум'янець на всю щоку, *gülleri yanaklarına geri getir* – повернути рум'янець чийось щокам, *güllerini kaybetmek* – зашарітися, мов маків цвіт (Aksoy 1997).

Проаналізувавши функціонування фітоніма *gül* у складі фразеологізмів турецької мови, можемо виділити такі семи: "зовнішня привабливість", "благополуччя", "радість у житті", "щастя". *Bir gül kadar taze* – свіже, як троянда, "легке життя", доказом цього можуть бути такі фразеологізми, як *güller gel* – дуже вдало скластися, *hayatın güllerini toplama* – зривати квіти задоволення.

Семи фітоніма *gül* – "легке життя", "удача", "благополуччя", "шлях", "свіжість", "рум'янець".

У цих фітонімічних фразеологізмах переважає позитивна оцінна конотація.

Через цей фітонім концептуалізуються, зокрема, зовнішність, ієрархічне ставлення, фізичне та ментальне здоров'я та фінансовий стан.

У турецькій мові з компонентом "*gül*" переважають субстантивні фразеологічні одиниці.

Розглянемо турецькі фразеологізми із компонентом – назвою частини рослини.

Фітонім *kök* представлений у турецькій фразеології. Там він використовується для передачі такого образу:

kök salmak – укорінитися, вболівати за будь-кого;

kök salmak – укорінюватися; заселитися жити;

kök ve dallara – докорінно; ґрунтовно (Aksoy 1997).

У фразеологічному фонді турецької мови представлені фразеологізми, що містять фітонім *diken*. Цей фітонім використовується із метою визначення понять, що виражають незручність, неприємність.

dikenli yatak – неприємне, скрутне становище;

dikensiz gül olmaz – немає троянди без шипів;

birinin etini diken diken etmek – більмо на оці, джерело роздратування;

birinin etine/yanına diken olmak; bir şeyin yanında diken – джерело постійних неприємностей;

birinin tarafını diken diken etmek – джерело постійних неприємностей (Aksoy 1997).

Семи фітоніма *diken* – "неприємність", "складність", "роздратування".

Для зазначених фразеологізмів характерна негативна оцінна конотація. У турецькій мові через цей фітонім концептуалізується емоційний та фінансовий стан.

У турецькій мові з компонентом *diken* переважають дієслівно-субстантивні двовершинні фразеологічні одиниці.

Розглянемо фразеологізми турецької мови з компонентом-фітонімом, які не увійшли до попередніх тематичних груп. До таких, зокрема, можна зарахувати фразеологізми, що містять фітонім *çimen*.

Проаналізуємо приклади функціонування цього фітоніма у фразеологічній системі турецької мови:

ayaklarının altında çimlerin büyümesine izin ver – діяти швидко та енергійно;

ayaklarının altında çim büyümesine izin verme – висловити всю правду;

çimenlerdeki yılan – прихована небезпека; прихований ворог; змія підколодна (Aksoy 1997).

Семи фітоніма *çimen* - "рости", "діяти", "прихована небезпека".

У турецькій мові через цей фітонім концептуалізується дія людини.

Для зазначених фразеологізмів характерна нейтральна оцінна конотація. З цим флористичним компонентом переважають субстантивні фразеологічні одиниці.

До понятійно-фразеологічних універсалій належать найзагальніші розумові категорії, наприклад: сутність, стан, практичні дії людини, емоції і т.д. "Набір цих категорій мислиться універсальним тому, що ґрунтується на закономірностях відбивної діяльності людей. Ідіоми виражають особисте ставлення мовця до навколишньої дійсності. Таким чином, фразеологізми особливо важливі при описі явищ, які мають суттєве значення для суб'єкта" (Колоїз 2012).

В якості одного з таких універсальних явищ розглядають роль негативної оцінки, вираженої фразеологізмами. З'ясовується, що негативна оцінності є однією з домінуючих сфер у фразеології.

Крім принципової універсальності набору понять, що традиційно висловлюються фразеологізмами, область понятійно-фразеологічних універсалій покриває коло питань, пов'язаних з принциповою універсальністю набору понять, покладених в основу переосмислення. Іншими словами, питання стоїть про те, які образи служать джерелом для фразеологізації.

В ряду образних основ виділяють соматизми. Сферу сім'ї як соціального інституту також цілком можна віднести до одного з подібних джерел, так як фразеологічні одиниці фразеотематичного поля «рослини» складають значну групу турецької мови.

Актуальність понятійно-фразеологічних універсалій виявляється у тому, що вони, ґрунтуючись на спільних значеннях у сфері фразеології та асоціативних механізмах у процесі переосмислення фразеологічних виразів, утворюють теоретичну основу для створення ідеографічних фразеологізмів.

Аналіз фразеологічних одиниць з погляду їх лексичних складових дозволяє виявити, як переосмислюються компоненти фразеологізмів, а також визначити ступінь мотивованості та образності оборотів. Цікаво досліджувати, які значення розвивають еквівалентні та семантично співвідносні лексеми в

неспоріднених мовах, коли вони виступають структурними компонентами фразеологічних виразів одного фразеотематичного поля.

Це призводить до необхідності проаналізувати фразеологічні одиниці ФТП "рослини" на предмет наявності або відсутності міжмовних відповідностей в їх лексичному складі. Наявність загального компонента в ФО дозволить об'єднати їх в групи і підгрупи.

Спираючись на той факт, що підставою для виділення фразеотематичного поля є екстралінгвальний фактор, вважаємо, що для дослідження необхідно формувати групи фразеологізмів в залежності від наявності в їх складі загального субстантивного компонента. На користь цього свідчить і те, що ведучий елемент ФО виражений найчастіше іменником.

Перерахуємо виділені нами субстантивні лексеми-компоненти фразеотематичного поля «рослини» в турецькій мові: *evlenme, bekar, kan, kadın, koca, çocuk, kız, oğul, aile, ocak, kız kardes, kardes, ana, anne, baba, ocak, amca, teyze, ask*; в турецькій мові відзначені також фразеологічні одиниці: *akraba, hisim (родич), gelin (невістка), kaynana (свекруха)*.

Рекордна кількість фразеологізмів ФТП "рослини" мають своїм компонентом слово *Anne* – мама – 41 вживання:

Ananız tas yesin, yarimsardan bes yesin – чим більше у матері діється, тим вона щасливіша;

Anamn bastığı civciv incinmez – мати і наступить – не боляче;

Anasının gozii – розумниця!

Anamn bahtı kızına – дочка повторює долю своєї матері;

Anasının nikahım istemek – заламувати ціну:

Yoksa, istahli bir alicı oldugunu anlayacak olan Hacı Duvalis anasını nikahım isterdi.

На другому місці за кількістю звернень лексема *baba* – батько – 29 звернень:

Baba üstünde olmak – висіти на шиї у батька, залежати від нього матеріально;

Ata dostu oglu mirastir – друг батька – спадщина для сина;

Baba ocağı – рідний дім:

On yıl var ayrıım Kına Dağı'ndan

Baba ocagmdan, yar kugmdan.

Baba adam – шанована людина;

Atanın sanatı oglu mirastir – ремесло батька – спадщина для сина;

Лексема *oğul* – син – становить 21 звернення:

Oğlan doğurdum oydu beni – син ріже без ножа;

Oğan olsun deli olsun – нехай краще народиться син-дурень, ніж народиться дочка.

Компонент *kız* – дочка становить 18 звернень:

Kız besikte, ceyiz sandıkta – народилася дочка – готуй придане;

Kız evi naz evi – прекрасний той будинок, в якому живе дівчина;

Anasının kızı – материна дочка;

Дуже поширене у фразеології турецької мови слово *ev* - будинок - 13 вживань:

Ev asmak – обзавестися сім'єю;

Ev bark – домашнє вогнище;

Evcegizim evcegizim saklar benim halcegizim – мій будинок – моя фортеця;

10 вживань налічує лексема *kağı*, коса – дружина: *Kadın kadımsık* – господиня;

Ocağın yakısığı odun, evin yakısığı kadın – жінка для будинку, що дрова для печі;

За 9 звернень мають компоненти ФО коса – чоловік і *kardes* – брат:

Erkeğın kalbine giden yol midesinden geçer – шлях до серця чоловіка лежить через шлунок;

Kardeş kardeşi atmış, yar başmda tutmuş – брати сваряться і знову миряться;

Лексеми *gelin* – невістка і *çocuk* – дитина мають по 7 вживань:

Gelin hall getirir, serer kendi oturur – невістка верховодить в будинку;

Çoluk çocuk – рослини і діти:

Hepsi bir arada, ailece. «*Köylüler coluk çocuk. Genç, yaşlı, kaymakamı köyün dışında karşıladılar.*».

Слово *aşk* – любов – не надто поширене – 5 звернень:

Aşk ağlatır, dert söyler - любов змушує плакати, печаль - говорити;

З лексемою *evlenme* - одруження нами виявлено 4 фразеологізми нашої тематики:

Evlenenle ve ev yarana Allah yardım eder – шлюби здійснюються на небесах;

За 3 вживання налічують компоненти *bekar* – холостяк, *kalp* – серце, наприклад:

Bekar gözü kör gözü – холостяк – сліпець;

Amca baba yarısı – дядько – друга після батька людина;

Kocanın kalbi ikiyse birini kir - про жінку, яка з жиру біситься;

Лексеми *akraba (hisim)* – родич, *teyze* – тітка, *kan* – кров, *kaynana* – свекруха налічують по 2 звернення:

Akraba ile ye iç, alışveriş yarma – родичі родичами, а гроші – нарізно;

Teyze kadın – звідниця;

Kan çekmek – удатися в кого-небудь;

Kaynana oci, oğlu cici – свекруха - відьма;

Для фразеологічних одиниць турецької мови перенесення значення для опорних компонентів не характерне. Єдині, на наш погляд, лексеми, що мають метафоричне значення – це *teyze: teyze kadın* - звідниця і *baba: Noel baba* – Дід Мороз.

Ми виявили, що в турецькій мові існують фразеологізми зі значенням "рослини", але не включають безпосередньо лексеми-компоненти з поля "рослини", наприклад: *kaşık düşmanı* – дружина, *kan çekmek* – яблуко від яблуні недалеко падає, *parti vurtmak* – шлюб за розрахунком .

З іншої сторони, нами виявлено фразеологічні одиниці, з компонентом сімейності, однак, без передачі сенсу сімейності: *teyze kadın* – звідниця, *analık*

eliyle vermek – дати дуже мало, *anasından emdiği süt burnundan gelmek* – надриватися, *gelin kucağı* – веселка і т.д.

До складу фразеотематичного поля "рослини" увійшли обидва види фразеологічних одиниць, оскільки, на перше місце, саме визначення фразеотематичного поля звучить як група фразеологічних одиниць, що мають загальний смисловий інваріант. Фразеологізми першого типу, хоч і не містять лексем-компонентів з тематики "сімейної", несуть у собі семантику сімейного об'єднання.

По-друге, фразеологічні вирази даного типу привертають нашу увагу, оскільки лексичні компоненти, що походять від термінів сім'ї, у складі цих виразів змінюють своє значення і утворюють метафоричні фразеологізми. Враховуючи ці обставини, обидва типи фразеологічних одиниць включені нами до загального аналізу в межах фразеотематичного поля "рослини".

Проаналізуємо приклади функціонування фітоніма *saman* у фразеологічній системі турецької мови:

rüzgarda saman toplamak – натякати;

saman ankete/oylamaya – попереднє неофіційне опитування громадської думки чи неофіційне голосування;

kamış yakalamak; samanlara tutunmak – хапатися за соломинку, за останній шанс (Кохан 2019).

Через цей фітонім концептуалізуються ієрархічне ставлення та дія людини.

Для фразеологізмів із компонентом "*saman*", характерна нейтральна оцінна конотація.

У турецькій мові з компонентом "*saman*" переважають дієслівно-субстантивні двовершинні та субстантивні фразеологічні одиниці.

2.3. Функціональність фразеологізмів із ботанічним компонентом у турецькій мові

Класифікуємо розглянуті фразеологізми турецької мови з ботанічним компонентом. Для цього послуговуватимемося різними оцінними критеріями.

За семантикою було виділено такі основні групи фразеологізмів турецької мови з компонентом-фітонімом. Найчисленнішою була група фразеологізмів із компонентом-назвою квітки (57% від загальної кількості проаналізованих фразеологізмів). Другою за частотністю виявилася група фразеологізмів із компонентом-назвою плода (24% від загальної кількості проаналізованих фразеологізмів). Далі слідують фразеологізми з компонентом-назвою частини рослини (11% від загальної кількості) та фразеологічні одиниці з компонентом, не співвідносним із тематикою попередніх груп (8% від загальної кількості).

Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником семантики представлено на рисунку 2.1.

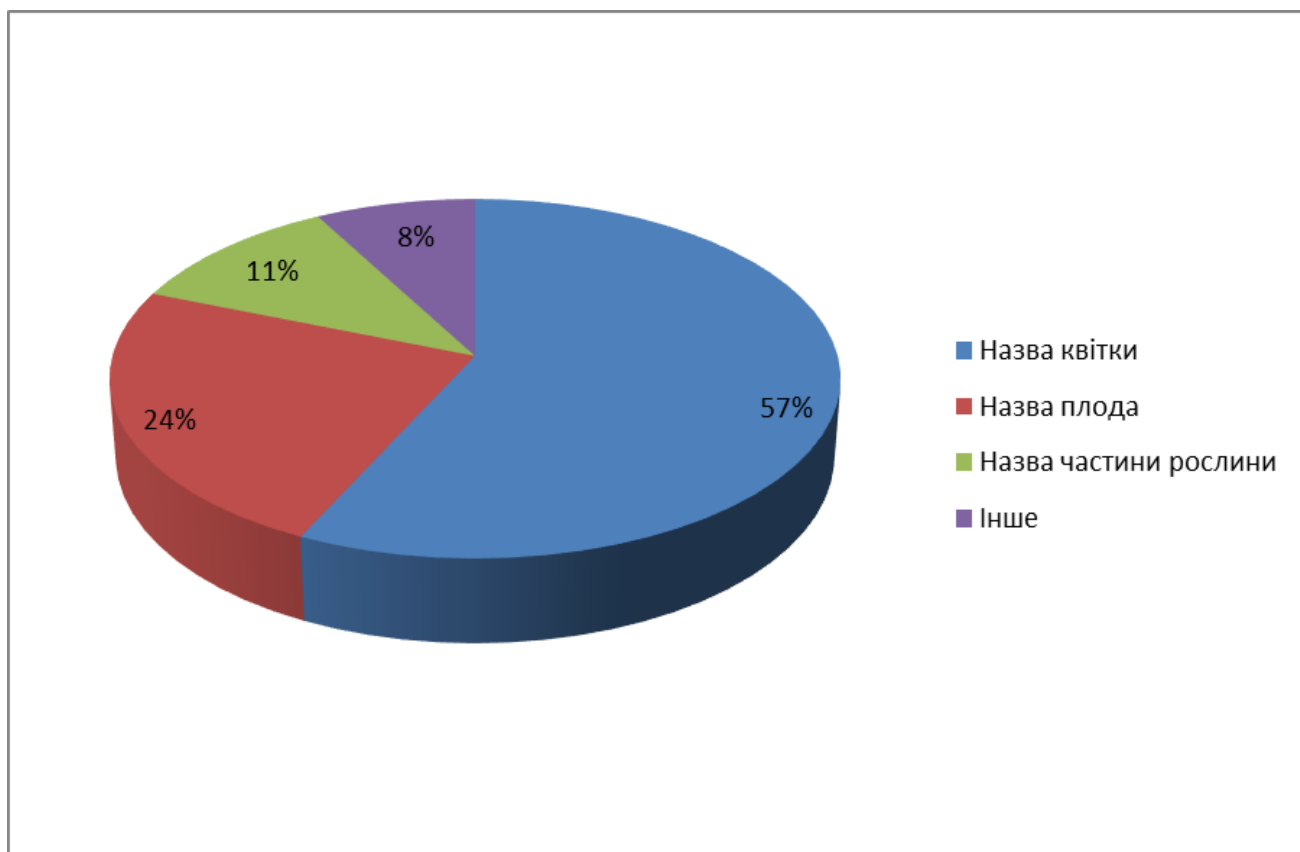

Рисунок 2.1. Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником семантики

За ознакою оцінної конотації було виявлено, що більшість проаналізованих фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом мають позитивну оцінну конотацію (38% від загальної кількості

проаналізованих фразеологізмів). Дещо меншу частку від загальної кількості склали фразеологічні одиниці з фітонімним компонентом, що мають негативну оцінну конотацію (32% від загальної кількості). Найменше було виявлено фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом, позначених нейтральною оцінною конотацією (30% від загальної кількості проаналізованих фразеологізмів).

Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником оцінної конотації представлено на рисунку 2.2.

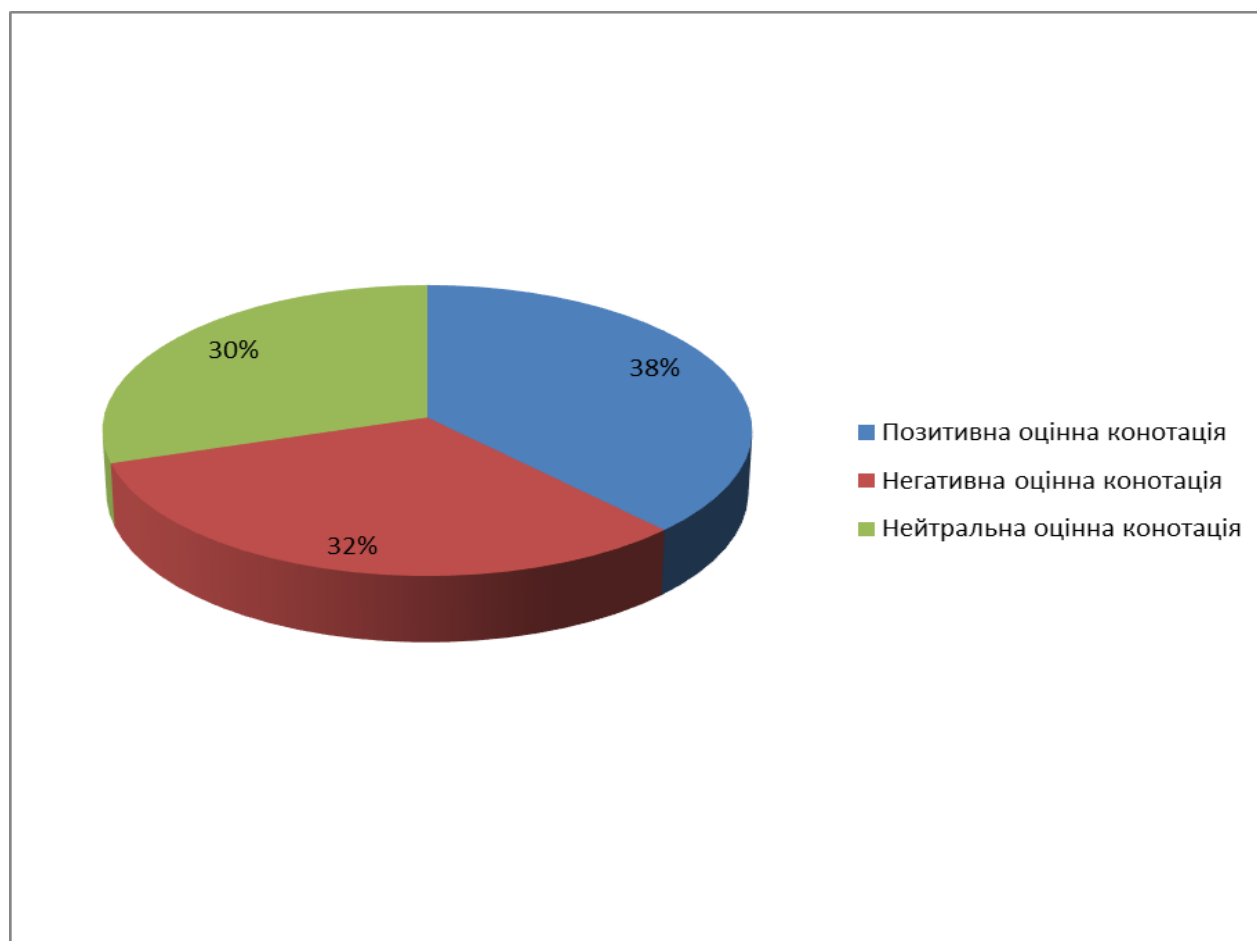

Рисунок 2.2. Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником оцінної конотації

Проаналізувавши розглянуті фразеологізми із компонентом-фітонімом за їхньою співвіднесеністю з певними сферами людської діяльності, можна відзначити, що зазначеними фразеологізмами в турецькій мові послуговуються переважно для позначення:

а) емоційного стану та чуттєвого відношення – 8%: *muzunu kaybetmek* – втратити контроль над собою; *birinin etini diken diken etmek* – джерело подразнення, подразник;

б) проблем, пов'язаних із ментальним здоров'ям – 13%: *çıldırmaq* – з'їхати з глузду; *çıldırmaq* – втратити розум;

в) ієрархічного відношення – (6%): *küçük patatesler* – пересічні громадяни; *saman patronu* – помічник будівельника;

г) проблеми, пов'язані з фінансовим становищем – 11%: *güllerle dolu yol* – (дослівно – шлях, устелений трояндами), легке, приємне життя; *dikenli yatak* – неприємна, складна ситуація; *bir kase kiraz* – безпроблемне існування;

д) зовнішність та міцне здоров'я (19%): *bir papatyaya kadar taze* – той, що аж світиться здоров'ям; *bir gül kadar taze* – свіжа, наче троянда; *yanaklarında güller olsun* – мати рум'янець на всю щоку; *gülleri yanaklarına geri getir* – повернути рум'янець чиїмсь щокам;

е) побутові дії та відносини (27%): *Televizyon bağımlısı* – ледар, лежень; *kök salmak* – заселитися для проживання; *çalıları yenmek* – посилено шукати; *rüzgarda saman toplamak* – натякати на що-небудь; *samanları kavramak* – зробити що-небудь навмання;

є) характер людини (16%): *küçülen Menekşe* – спокійна, тиха людина; *küçülen menekşeyi oynamak* – удавати з себе невинність.

Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником співвіднесеності з певними сферами людської діяльності представлено на рисунку 2.3.

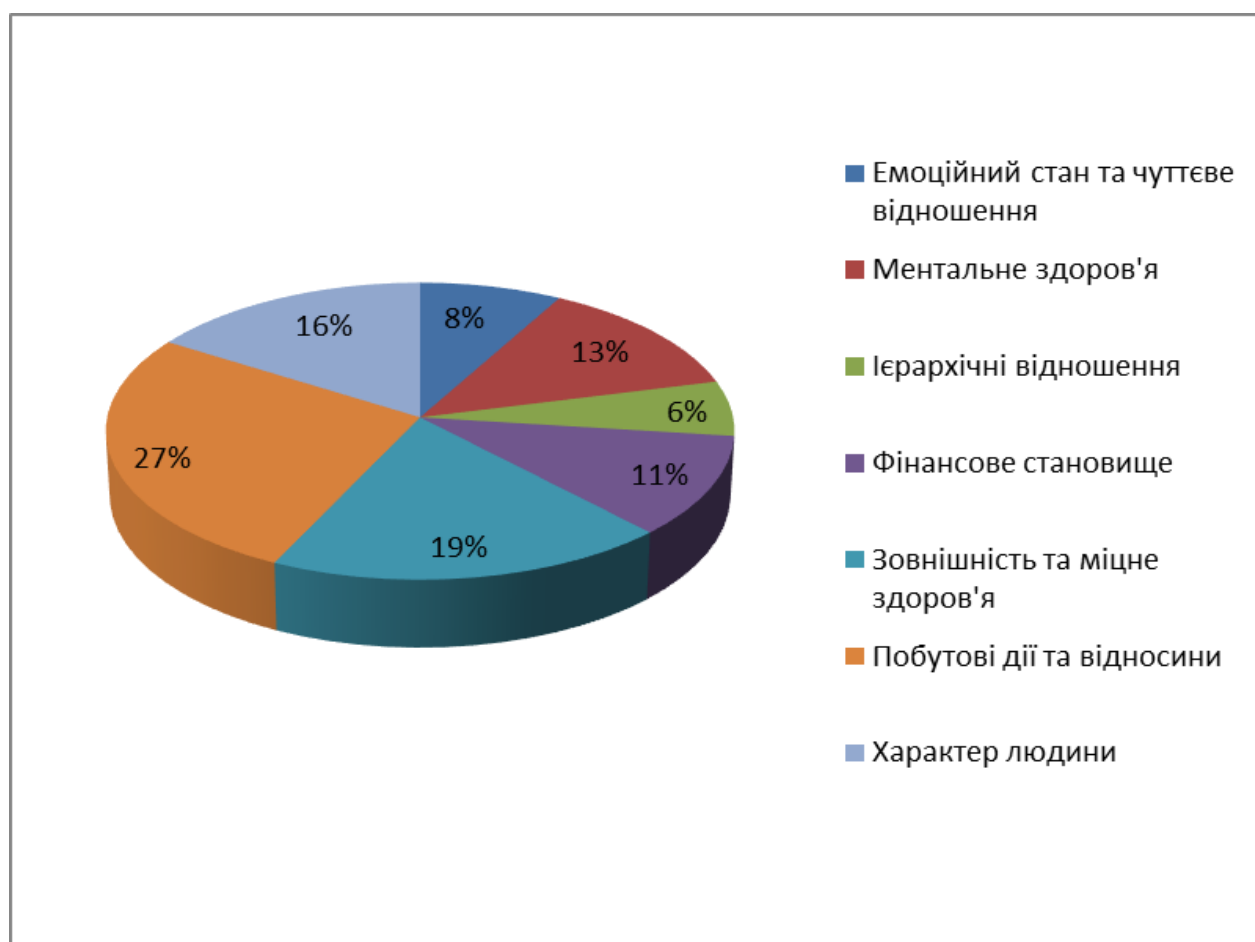

Рисунок 2.3. Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником співвіднесеності з певними сферами людської діяльності

З точки зору граматичної структури в межах теорії лексико-фразеологічної будови мови фразеологізми з компонентом-фітонімом у турецькій мові можуть бути класифіковані так само, як і лексичні одиниці. Виділяються такі групи фразеологічних одиниць:

- а) атрибутивно-іменні (27%): *küçülen Menekşe* – сумирна, тиха людина;
- б) двовершинні фразеологічні одиниці (15%): *kök ve dallara* – докорінним чином; *birinin etini diken diken etmek* – більмо на оці, джерело подразнення;
- в) субстантивні (58%): *bir kase kiraz* – безтурботне існування; *Güllerden bir yatak* – райське життя; *gül gibi kızarmak* – зашарітися як маковий цвіт.

Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником будови представлено на рисунку 2.4.

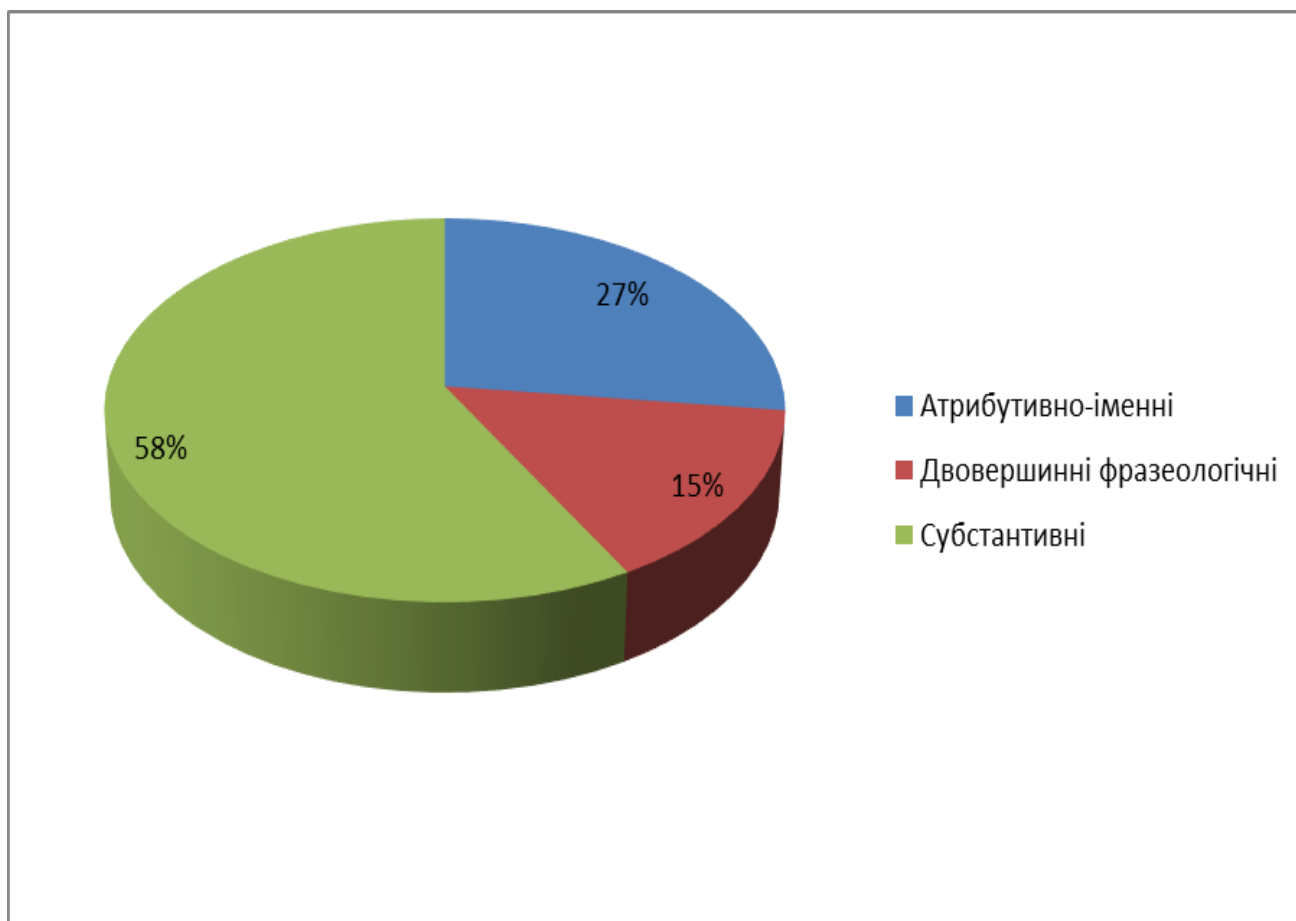

Рисунок 2.4. Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником будови

За показником наявності у складі фразеологічної одиниці гіперонімів / гіпонімів були отримані такі результати. Так, у 68% проаналізованих фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом було

виявлено гіпоніми: наприклад, *salatalık kadar havalı olmak*; *salatalık kadar serin* – холоднокровна, спокійна людина. У 32% проаналізованих фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом було виявлено гіпероніми, наприклад: *dikenli yatak* – неприємна, складна ситуація.

Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником наявності в їхній структурі гіперонімів / гіпонімів представлено на рисунку 2.5.

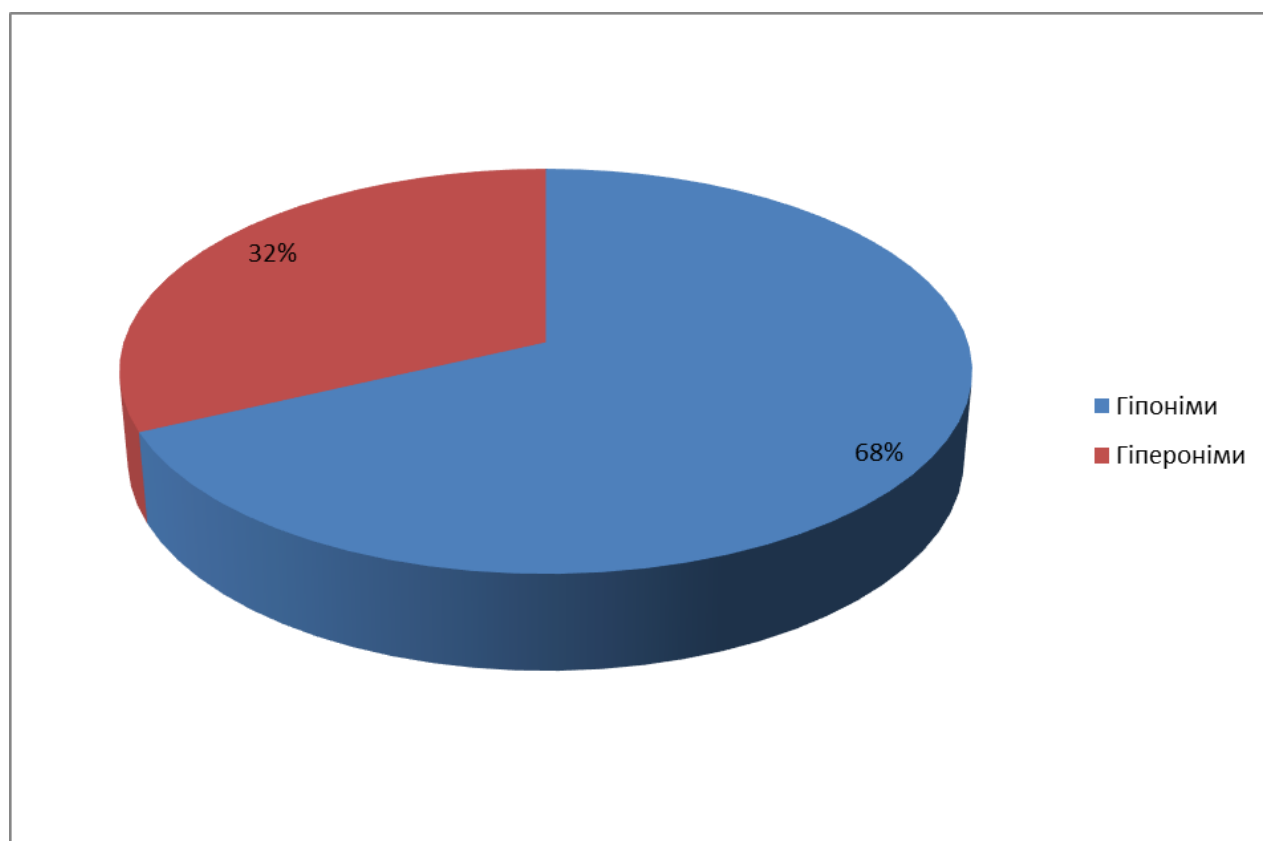

Рисунок 2.5. Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником наявності в їхній структурі гіперонімів / гіпонімів

Отже, за підсумками проведеного дослідження фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом було виокремлено такі закономірності. За семантикою компонент-фітонім у більшості проаналізованих фразеологічних одиниць турецької мови співвідноситься із назвами квіток та плодів. Більшість проаналізованих фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом мають позитивну оцінну конотацію. Найчастотнішими тематичними групами з-поміж зазначених фразеологічних одиниць є "Побутові

дії та відносини", а також "Зовнішність та міцне здоров'". За показником будови серед фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом найбільш поширеними виявилися субстантивні фразеологізми. У структурі більшості проаналізованих фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом було виявлено гіпоніми.

Висновки до розділу 2

Дискурс фразеологізмів турецької мови представляє собою самостійний вид комунікативної практики, який відрізняється цілісністю, внутрішньою системністю, прецедентністю та інтенціональністю. Суттєва частина фразеологічного дискурсу визначається базовим розумінням дискурсу як комунікативної ситуації у всій повноті її реалізації, а також визначається складним комунікативним потенціалом його складових одиниць, розгляданих з урахуванням їхньої функціональності та врахування зовнішніх факторів, які впливають на вибір, відтворення, сприйняття та розшифрування. Компоненти фразеологічного дискурсу характеризуються набором інтегральних ознак, включаючи приналежність до фольклору, дидактичність, загальночасову та адресну спрямованість, поліфункціональність, стійкість і експресивність.

На сучасному етапі розвитку мовознавства, вивчення фразеологізмів обумовлене когнітивними аспектами їхнього походження та творення, їх комунікативним функціонуванням і прагматикою, а також врахуванням референційних теорій та лінгвокультурного різноманіття. Одним із основних завдань, які сучасна фразеологія вирішує, є встановлення критеріїв, що відрізняють фразеологічні одиниці, а також вивчення ціннісних орієнтацій та факторів, необхідних для проведення лінгвокультурного аналізу концептуальної складової фразеологізмів.

У ході дослідження всього було проаналізовано 100 фразеологічних одиниць турецької мови зі складовими фітонімними компонентами.

За підсумками проведеного дослідження фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом було виокремлено такі закономірності. За семантикою компонент-фітонім у більшості проаналізованих фразеологічних одиниць турецької мови співвідноситься із назвами квіток та плодів. Більшість проаналізованих фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом мають позитивну оцінну конотацію. Найчастотнішими тематичними групами з-поміж зазначених фразеологічних одиниць є "Побутові дії та відносини", а також "Зовнішність та міцне здоров'я". За показником будови серед фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом найбільш поширеними виявилися субстантивні фразеологізми. У структурі більшості проаналізованих фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом було виявлено гіпоніми.

ВИСНОВКИ

Вивчаючи турецьку мову, ми можемо помітити в її складі дуже багато фразеологізмів. І це не дарма, оскільки вона є однією з найбагатших на сталі вирази мов у світі. Ідіоми є необхідною складовою при письмі чи розмові, для підкреслення емоційності та експресивності. Їх використовують в усіх видах літератури для додавання мові динамічності та насиченості, оскільки вони є дуже цінними елементами мови.

Саме слово фразеологія утворено від грецького φράσις – поняття, вираз та λόγος – слово, вчення. Фразеологізм – це стійка, усталена група слів або виразів, які мають специфічне, не завжди очевидне значення, яке визначається не так самою сумою лексичних значень окремих компонентів, а їх комбінацією. Фразеологізми є невіддільною частиною мови та використовуються для передачі конкретних смислових відтінків, вираження емоцій, або для надання вислову стилістичної експресивності. Особливість фразеологізмів полягає у тому, що їх значення може бути важливим лише для конкретної культури або спільноти мовців, і вони часто мають історичні та культурні корені.

Досліджуючи фразеологію турецькі науковці приходили до різних висновків, що до визначення його визначення. Емін Оздемір зробив такий висновок: "Це один із способів вираження, який використовується, щоб описати певну концепцію, ідею або подію меншою кількістю слів і зробити її більш зрозумілою". Аксан визначив ідіому як: "це слово, утворене за допомогою використання кількох слів разом і рідко одного слова в його конотації для вираження певної концепції, певного почуття чи ситуації".

Отже, твердження з якими погоджуються більшість науковців, це:

- 1)Простота вживання в мові.
- 2)За будовою складається з двох і більше слів
- 3)Динамічність, експресивність ;
- 4)Сталість порядку лексичних елементів.
- 5)Неможливість точного перекладу на інші мови.

Розвитком фразеології в Україні та Туреччині у різні періоди часу займалися такі мовознавці, як Н.А. Москаленко, Ф.П. Медведева, Л.Г.

Скрипник, О.С. Юрченко. Махмут Беленлі, Хюсаметтін Еге, Бесім Аталай, Юсуф Зія Бахаданли, Абдулбакі Гьолпинарли, Мехмет Зекі Пакалин, Енвер Наджі Гьокшен, Осман Чізмеджілер, Лейли Субаши.

До часу становлення Турецької Республіки, ще на початку османського періоду у словниках відводилося дуже мало місця національним фразеологізмам. Написаний в 1480 невідомим автором і в 1936 році, доповнений Велетом Ізбудаком твір «Atalar Sözü» (Слова предків) містить не тільки прислів'я, але й деякі фразеологізми. Ця робота має 689 виразів, і може вважатися першим словником стійких виразів.

Дослідження структурних та семантичних особливостей фразеологізмів виявилось невід'ємною частиною лінгвістичного аналізу, спрямованого на розкриття виразності та ідіоматичності мови. Структура фразеологізмів, визначається фіксованою комбінацією слів, формує неповторний лінгвістичний образ, що не збігається з сумою значень окремих компонентів. Це робить фразеологізми важливими для вивчення не лише в рамках мовознавства, а й у культурному та історичному контексті.

Семантичні особливості фразеологізмів розглядаються через призму їхнього унікального значення, яке не завжди можна вивести зі значень окремих слів. Фразеологізми часто базуються на метафорах та аналогіях, що розкривають глибинні шари мовлення та сприяють його емоційності та експресивності.

Вивчення структурних та семантичних особливостей фразеологізмів є ключовим для розуміння виразності мови та культурного контексту. Це дослідження відкриває перед нами унікальний світ мови, де образність і стійкість виразу об'єднуються для формування неповторного мовного фону та вираження культурних концепцій. Вивчення структурно-семантичних особливостей фразеологізмів має велике значення для розуміння та аналізу мовної системи. У процесі дослідження виявлено, що фразеологізми представляють собою унікальний шар мови, який об'єднує структурні та семантичні аспекти.

Дослідження структурно-семантичних особливостей фразеологізмів є ключовим для розуміння мовної експресії та глибшого вивчення культурного виміру мови. Відкриваючи та аналізуючи ці особливості, ми можемо розкрити багатогранність та виразність мовлення, а також зрозуміти, як мова відображає та формує світовідчуття людей. Відповідно до функціонального стилю, типу тексту, стильового забарвлення та інших конотацій, фразеологізми можуть виконувати наступні ролі:

1. Підсилення наочності, емоційності та привабливості за допомогою використання просторічних фразеологізмів.
2. Збільшення сили переконання та вираження особистого ставлення.
3. Підсилення прагматичного впливу та раціоналізація комунікації.
4. Використання евфемістичних виразів.
5. Створення певного колориту. Наприклад, фразеологічні архаїзми можуть створювати історичний колорит, особливо у історичних романах. Високопідняті та урочисті фразеологізми можуть додавати святкового характеру тексту.
6. Створення ефекту гумору, сатири чи сарказму, особливо в тих випадках, коли архаїчні чи урочисті фразеологізми використовуються у не дуже підходящому контексті.

Під час аналізу структурно-семантичних особливостей фразеологізмів ми виявили декілька ключових аспектів. Перш за все, фразеологізми мають специфічне значення, яке відхиляється від лексичного. Це значення може бути метафоричним, абстрактним або ідіоматичним. Вони часто не передають очевидну лексичну семантику, що робить їх унікальними та цікавими об'єктами дослідження.

Загалом у турецькій фітономічній лексиці повна еквівалентність чи повний збіг сенсу та компонентів зустрічається дуже часто. Тут грають значної ролі звані культурологічні чинники. При зіставленні культурологічної

складової турецької мовної картини світу виявляється дві групи чинників: 1) універсальні та 2) національно-специфічні.

Ми виокремили найчастотніші ботанічні компоненти фразеологізмів, та виділили наступне:

1. Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником співвіднесеності з певними сферами людської діяльності;

2. Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником семантики;

3. Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником будови;

4. Співвідношення фразеологічних одиниць турецької мови з компонентом-фітонімом за показником наявності в їхній структурі гіперонімів / гіпонімів

Отже, аналіз фразеологізмів із ботанічним компонентом у лінгвокультурному контексті розкриває мовну реалію, що відтворюється у семантиці мовних одиниць через систему значень та асоціацій слів, специфічних для конкретної культури.

ÖZET

Türk dilini incelediğimizde kompozisyonunda pek çok deyim olduğunu fark edebiliriz. Ve bu boşuna değil, çünkü dünyadaki dillerin istikrarlı ifadeleri açısından en zengin dillerden biridir. Deyimler yazarken veya konuşurken duygusallığı ve ifade gücünü vurgulamak için gerekli bir bileşendir. Dilin çok değerli unsurları oldukları için her türlü edebiyatta dile dinamizm ve zenginlik katmak amacıyla kullanılırlar.

Dünyanın en yaygın dillerinin tümü, geçmişin derinliklerinden aktarılan kelime dağarcığını modernleştirerek ve genişleterek önemli rollerini sürdürmeye çalışıyor. Seslerini, yapılarını, sözdizimlerini ve anlambilimlerini geliştirerek yeni kararlar alırlar. Türk dili de gelişerek modernliğe ulaşmış, çağlar boyunca yol alarak ve gelişmeye devam ederek, değişimlere uyum sağlayarak, gerektiğinde yeni unsurlar katmıştır.

İfade sözcüğünün kendisi Yunanca φράσις - kavram, ifade ve λόγος - kelime, öğretme kelimelerinden oluşmuştur. Türkçe deyimlerin incelenmesi bazı Türk lehçelerindeki sabit ifadelerin incelenmesiyle başlamıştır. Bu konuda bazı Türk lehçeleri üzerine yayınlanmış çalışmalar bu alanda oldukça değerli çalışmalardır. Bu alanda tüm lehçelerdeki deyimlerin yapısı ve anlam özellikleri dikkate alınsa da araştırma ilkelerinde hâlâ bazı farklılıklar gözlenmektedir. Türkolojide ancak 1950'li yıllardan sonra dil biliminin ayrı bir dalı olarak deyim seçimi üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Çünkü kalıplaşmış kelime grupları olarak kullanıldıkları ve sabit yapıdaki simgeleri nedeniyle anlam bütünlüğüne sahip oldukları için ayrı bir dilbilim dalıdır. Genel deyim birimleriyle ilgili bu konuda yayımlanan çalışmaları okuduğumuzda bu çalışmaların belli bir düzeye ulaştığını görüyoruz.

Türkiye'de Türk dilinin deyim birimleri ve özellikle bunların kökeni sorunu birçok bilim adamı tarafından tartışılmıştır. İlk kez kim tarafından, ne zaman ve nerede kullanıldığını belirlemek çoğu zaman çok zor, hatta imkansızdır. Türk dilinde deyim birimlerinin ortaya çıkışı Mahmut Belenli, Hüsamettin Ege, Besim Atalay, Yusuf Ziya Bahadanlı, Abdülbaki Gölpınarlı, Mehmet Zeki Pakalın, Enver Naji

Göksen, Osman Çizmeciler, Leyla Subaşı gibi araştırmacıların eserlerinde belirtilmektedir.

Aksakal, söyleyeni belli olmayan, en az iki sözcükten oluşmuş, gerçek manasını kaybetmiş ve başka bir anlamda kullanılan kalıplaşmış kelime gruplarını “deyimler” diye adlandırmak gerekliliğinden bahseder. Ayrıca, deyimlerin temel özellikleri olarak aşağıdaki esasları göz önünde bulundurmanız gerekliliğini kaydeder:

1. Deyimler en az iki kelimenin birleşiminden oluşur,
2. Deyimler yapı olarak cümleye benzer,
3. Deyimler mecazi anlamda kullanılır,
4. Deyimler genelde mastar şeklinde olup fiil gibi çekimlenir,
5. Deyimler cümle içinde isim, zarf, fiil, ünlem görevlerini üstlenir,
6. Deyimler atasözleri gibi sabitleşmiş, halk icadıdır.

Deyimsel birimlerin yapısal ve anlamsal özelliklerinin analizi sırasında birkaç önemli hususu keşfettik. Her şeyden önce, deyimisel birimlerin sözcüksel olandan farklı olan belirli bir anlamı vardır. Bu anlam mecazi, soyut veya deyimisel olabilir. Çoğu zaman açık sözcüksel anlambilimi aktarmazlar, bu da onları benzersiz ve ilginç araştırma nesnelere haline getirir.

Anlamsal işaretler, dünyanın dilsel resminde en önemli işlevi yerine getirir - sisteme sadık bir sistem: sözcüksel birimler dizileri, grupları ve paradigmaları, yani dilin sözcük sistemini, bir dizi anlam için ortak olan anlamsal işaretlere göre oluşturur. Bir tür anlamsal özellik olarak anlamın yapısında önemli bir rol oynarlar.

Genel olarak Türkçenin fitonomik söz varlığında anlam ve bileşenlerin tam eşdeğerliği veya tam örtüşmesi çok yaygındır. Burada sözde kültürel faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Dünyadaki Türk dilsel tablosunun kültürel bileşenini karşılaştırırken iki grup faktör ortaya çıkar: 1) evrensel ve 2) ulusala özgü.

Bu nedenle, dilsel ve kültürel açıdan botanik bileşenli deyimisel birimlerin incelenmesi, anlamlar sistemi ve özel kültürel olarak spesifik anlamlara sahip kelimelerin ilişkileri yoluyla dilsel birimlerin anlambilimine yansıyan dünyanın dilsel bir resmini sunar.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абакумова О.Б. Прислівні концепти та паремійний дискурс. Учені записки. Серія: Гуманітарні науки. 2011. № 6. С. 128-139.
2. Айдачич Д. Слов'янські прислів'я з компаративними формами «кращий», «краще». URL: <https://www.rastko.rs/rastko/delo/13854>.
3. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. – Харків: Видавництво при Харківському держ. ун-ті, 1987.
4. Алехина А.И. Фразеологическая единица й слово./ А.И. Алехина - Минск, 1991.
5. Величко С. І. Фразеологізми-прислів'я як конституенти функціонально-семантичного поля спонукання в сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.04 “Германські мови”. К., 1996. 21 с.
6. Вольф Є. М. Функціональна семантика оцінки. М., 1985. 228 с.
7. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови : монографія. Київ : Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 208 с.
8. Городенська К. Граматичний словник української мови : Сполучники. Херсон : Видавництво ХДУ, 2007. 340 с.
9. Іваненко С.М. Інтеркультурна стилістика німецької та української мов. Курс лекцій (нім. мовою). К.: Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова
10. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії. К.: Ленвіт, 2000. С. 84.
11. Ковшова М. Л. Особисте ім'я в пареміологічному дискурсі: досвід дискурсивного аналізу. Поліпарадигмальні контексти фразеології в ХХІ столітті. 2018. № 7. С. 227-240.
12. Кожуховська Л. Системні класифікації фразеологічних одиниць в україністиці [Текст] / Л. Кожуховська // Мовознавчі студії. Випуск 2: Фразеологізм і слово у тексті і словнику (За матеріалами Всеукраїнської наукової конференції на пошану 75-річчя від дня народження професора

Мар'яна Демського) / упорядники : К. Іваночко, О. Кушлик, П. Мацьків, М. Стецик, М. Яким, Я. Єрмоленко, Л. Баранська. – Дрогобич : Посвіт, 2010. – С.192-198.

13. Колоїз Ж. В. Українська пареміологія : [навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.]. Кривий Ріг : ТО “Центр-Принт”, 2012. 349 с.

14. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З НАЗВАМИ КОЛЬОРІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА ТУРЕЦЬКІЙ МОВАХ ТА ПЕРЕКЛАД ЇХ НА РОСІЙСЬКУ МОВУ. (б. д.). DSpace Home. <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/376>

15. Кохан І. Н. Китайські етнічні паремії про характер, особистість та відношення до життя в дискурсі англомовних ЗМІ Китаю. Балтійський гуманітарний журнал. 2019. №4 (29). С. 264-268.

16. Коцюба З. Г. Лінгвістичні аспекти дослідження прислів'їв і приказок. Лінгвістичні студії. 2012. № 24. С. 74–79.

17. Критерії класифікації фразеологізмів у працях турецьких лінгвістів. Сходознавство. Інститут сходознавства ім. А. Кримського. Київ.

18. Максимов А. Н. Модальність переваги та її вираження в сучасній англійській мові. Вісник Костромського державного університету. 2008. № 1. С. 184-188.

19. Мараховська В. Г. Типи складнопідрядних речень з підрядними прикомпаративними : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова». Запоріжжя, 1998. 23 с.

20. Мацько Л.І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько; За ред. Л.І.Мацько. К.: Вища шк. , 2003. 462 с.

21. Методи лінгвістичних досліджень < Кравченко Наталія Кімівна. (б. д.). <https://discourse.com.ua/lekci/metodi-lingvistichnih-doslidzhen/>

22. Миголинець О. 2014 <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23132/1/ВАГОМЕ%20ДОСЛІДЖЕННЯ%203%20ІСТОРИЇ%20УКРАЇНСЬКОЇ.%20Ольга%20Миголинець.pdf>

23. Огієнко І. Історія української літературної мови: наукова праця [упоряд., авт. іст.-біогр. нариса та приміт. М. С. Тимошик]. – К. : Наша культура і наука, 2001.
24. Панасенко Н. И. Народная медицина и удивительный мир растений глазами филолога, или диссертация на тему... / Н. И. Панасенко. – Киев: Генеза, 2005. – 232 с.
25. Петрина О.С.
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25004/1/методологічні%20засоби%20дослідження.pdf>
26. Плиско К. М. Принципи, методи і форми навчання української мови. Харків: Основа, 1995. С.208.
27. Садыхова Г.Р. Фразеология религиозных источников: автореф. докт. дисс. Баку, 2015
28. Свешнікова О.В. Особливості перекладу фразеологічних одиниць англійської мови на українську / О.В. Свешнікова // Прикладна лінгвістика 2014: проблеми та рішення. К.: 2014.
29. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2006. 716 с.
30. Семененко Н.М. Проблеми лінгвістичного статусу прислів'їв та приказок. Лінгвістичні та методичні основи філологічної підготовки вчителя-мовника. 2005. Т. 1. С. 201-208
31. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. Київ, 2002. 146 с.
32. Структурно-семантичні особливості фразеологізмів на позначення дивацтв у сучасних англійській і українській мовах. (б. д.). Apache Tomcat.
<http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/3186>
33. Структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі американського детективу ХХІ ст.). (б. д.). SumDU Repository: Home.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/8902>

34. Тимченко Є.П. Порівняльна стилістика німецької та української мов. Навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2006.
35. Ткач П. Б. Значення преференційності та способи його вираження в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова». Харків, 2004. 19 с.
36. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови (2005), LIBRARY PORTAL OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Skhodoz_2007_38_18.pdf
37. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови. Луганськ : Альма-матер, 2005. 400 с.
38. Українські прислів'я та приказки / упор. С. В. Мишанич і М. М. Пазяк. Київ : Вид-во худ. літ, 1984. 390 с
39. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ЗАСІБ СТИЛІСТИЧНОЇ ВИРАЗНОСТІ. (б. д.). <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/96/84>
40. Христіанінова Р. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові : монографія. Київ : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 368 с.
41. Шабат-Савка С. Комунікативно-інтенційний зміст преференційних висловлень в українських пареміях. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип 28, Т. 4. С. 75-80.
42. Яковлева О. А. Паремійний фонд мови: культурна універсальність і національна специфічність. Філологічні науки: питання теорії та практики. 2014. № 11 (41). С. 212-216.
43. İbrahim Şahin (2016) Filoloji ve Botanik Alanlarının Kavşagında Yerel Fitonimler (Bitkiadları) Meselesi. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 56, 775-791, Erzurum

44. Aksoy Ö.A. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 1, Atatözleri sözlüğü. İstanbul : İnkılap Kitabevi, 1997. 486 s.
45. Aksoy Ö.A. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 2, Deyimler sözlüğü. İstanbul : İnkılap Kitabevi, 1997. 1205 s.
46. Aksoy, Ömer Asim Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Ink. Kitb, 1988. İstanbul.
47. Ana Sayfa « DergiPark. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/447233>
48. Brandes, M.P. (1990). nemetskogo yazıka. [Stylistics of the German language]: Higher School
49. Fraser B. What are discourse markers? Journal of pragmatics. 1999. 31. P. 931-952.
50. <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/2011.pdf#page=107>
51. https://www.philol.vernadsyjournal.in.ua/journals/2021/5_2021/part_1/13.pdf
52. LIBRARY PORTAL OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE.http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/rsev_2014_2014_14.pdf
53. Meinhof U. Discourse.The Blackwell Dictionary of Twentieth Century Social Thought. Oxford: Blackwell, 1993. P.161-162.
54. Nunan D. Discourse analysis. Introducing. London: Penguin Books. P.1-9.
55. Tülben^i, Feridun Fazıl, Türk Atasözleri ve Deyimleri, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1977 – İstanbul.
56. Türk Dili - Forsnet <http://www.elele.gen.tr>
57. Yasemin Yıldız 2020 Home. <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/77201/T09031.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
58. Anlatım Birimi Olarak Paragraf, Paragrafın Oluşumu | Edebiyat Öğretmeni. Edebiyat Öğretmeni - Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi. URL:<https://www.edebiyatogretmeni.org/anlatim-birimi->

olarakparagraf/#::~text=Dilin%20anlamalı%20en%20küçük%20birimi,kümelenen%20en%20küçük%20anlatım%20birimidir.